COLECȚIA „INIȚIERI"

SERGE HUTIN

ALCHIMIA

84.418

Editura de Vest

BCU IASI / CENTRALA UNIVERSITARA / LIBRARY

BIBL. CENT. R. UNIV.
„M. EMINESCU" IAȘI
I 84.418

BCU IAȘI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

SERGE HUTIN / ALCHIMIA

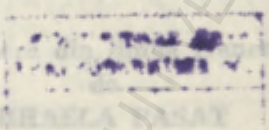

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Coperta colecției: ESTERA TAKÁCS

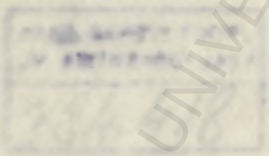

© 1951 — Serge Hutin, *L'alchimie*, Presses Universitaires de France, 1987, VIIème édition.
© 1992 — Toate drepturile asupra acestei ediții aparțin Editurii de Vest, Piața Sfintul Gheorghe nr. 1, Timișoara. ROMÂNIA

BCU "I. Vidu" CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

SERGE HUTIN

ALCHIMIA

Traducere din limba franceză
de
MIHAELA PASAT

BCU IAȘI 0 000008 14931

EDITURA DE VEST
TIMIȘOARA, 1992

BCU IAȘI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

B.C.U. "M. EMINESCU"
Cl. 723117

ISBN 973-36-0114-4

Redactor: IOSIF IOVĂNESCU
Tehnoredactor: EMIL GRAMA

Bun de tipar: 5.06.1992.
Apărut: 1992.
Coli tipar: 4,25.

Tiparul executat sub comanda nr. 51/1992,
la IMPRIMERIA DE VEST, ORADEA,
str. Mareşal Ion Antonescu nr. 105.
România

BCU IAŞI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

INTRODUCERE

Nimic nu pare mai ușor decît definirea alchimiei: aceasta este, după cum se spune în mod curent, arta *transmutației metalelor*, această pseudo-știință a evului mediu, al cărei scop era fabricarea aurului. Și mulți întregesc această definiție printr-o condamnare dispreţuitoare și categorică, exclamînd, alături de chimistul Fourcroy: „Alchimia i-a preocupat pe mulți nebuni, a ruinat o mulțime de oameni lacomi și smintiți și a înșelat o mulțime încă și mai numeroasă de indivizi creduli".

Totuși, dacă studiem problema ceva mai atent, observăm că, sub termenul de *Alchimie*, se ascunde o realitate istorică extrem de complexă. „Istoria alchimiei, scrie Berthelot, este teribil de obscură. Este o știință fără o rădăcină aparentă, care se manifestă brusc în momentul căderii imperiului roman și care se dezvoltă de-a lungul evului mediu, în mijlocul misterelor și al simbolurilor, fără a ieși din stadiul de doctrină ocultă și persecutată; savanții și filosofii se amestecă și se contopesc cu halucinații, cu magicienii, cu șarlatanii și uneori chiar cu nelegiuiții, cu excrocii, cu otrăvitorii și cu falsificatorii de bani". Problema este departe de a fi limpede și, dacă numeroase lucrări erudite au fost

consacrate alchimiei, aceasta din urmă nu era totuși mai puțin discreditată în ochii majorității marelui public, care, de obicei, nu făceau aproape deloc diferența între „alchimist", „vrăjitor" și „șarlatan": alchimia ar fi fost un fel de artă mai mult sau mai puțin magică, constînd în combinarea cu ingeniozitate a unor scamatorii, a unor sticle de distilare și a invocărilor Diavolului, în scopul de a obține aur, sau de a trece drept unul care poate obține prețiosul metal, în ochii unor gură-cască uimiți... Dacă alchimia n-ar fi însemnat atît de-a lungul întregii perioade în care ea a fost cultivată, n-ar fi meritat, desigur, să fie studiată de atîția istorici și savanți moderni, începînd cu marele chimist Berthelot. Dar atunci cînd știm să-i deosebim pe adevărații alchimiști de escrocii și de șarlatanii care pretindeau că sînt adepții *artei sacre*, ne dăm seama că alchimia, departe de a se reduce la simpla fabricare a aurului, era în realitate ceva mult mai nobil și, de asemenea, mult mai complex. De aceea un studiu imparțial, chiar rapid, al acestei antice „Științe a lui Hermes", devine foarte important. Invitația pe care o lansăm cititorului duce înspre o explorare cu adevărat pasionantă a vremurilor trecute[1]. S-au scurs de altminteri o mulțime de ani de cînd viziunea curentă n-a încetat să se șteargă progresiv: am asistat mai degrabă (îndrăznim să constatăm) la un fel de reabilitare a alchimiștilor și a universului lor imaginativ.

[1] Cf. *Histoire générale des sciences*, sub direcția lui René Taton (PUF); I. Loyau, Alchimie et chimie (*Textes et documents pour la classe*, nr. 57, 21 mai 1970); Jacqueline Sonolet, *Médicins alchimistes* (Entretiens de Bichat, 1965).

CAPITOLUL ÎNTÎI

CE ESTE ALCHIMIA?

Să reluăm definiția curentă a alchimiei: „arta de a face aur". Alchimistul ar fi așadar un „făurităor de aur", cineva care urmărea să se îmbogățească, pe cît posibil, cu cheltuieli cît mai mici și, cel mai adesea, pe socoteala altcuiva. Or, această prejudecată este o gravă eroare: încercările experimentale ale adevăraților alchimiști în vederea preschimbării metalelor erau întreprinse nu pentru a se îmbogăți, ci, înainte de toate, pentru a contempla jocul adevăratelor legi care determină materia pentru spirit. De unde și nenumăratele precauții de care au uzat adepții pentru a-și ascunde secretele în ochii profanilor; de unde disprețul lor față de aceia pe care îi numeau „suflători", adică cei ce căutau empiric Piatra filosofală și, ignorînd teoriile inițiale, încercau la întîmplare procedeele cele mai heteroclite, sfîrșindu-și uneori cariera ca escroci și calpuzani.

1. **Etimologie.** — Dar, în definitiv, ce era, propriu-zis, alchimia? Să întrebăm mai întîi etimologia cuvîntului: acesta este arab în formă *(el-kimyâ)*,

dar grec în ce privește rădăcina. *Kimyâ* derivă desigur din *Khem* („tărîmul negru"), nume care desemna Egiptul în antichitate. Așadar, cuvîntul însuși ne aduce informații utile, cu privire la țara de origine, reală ori simbolică, a *artei sacre* (cf. cap. III).

Caractere generale. — În ce privește fizionomia sa generală, alchimia prezintă toate caracterele unei arte *oculte*, ascunsă, rezervată anumitor inițiați și care nu trebuie comunicată celor de rînd. Prin aceasta, încă de la început, ea diferă profund de știința modernă: alchimia se transmite prin *tradiție*, oral sau în scris. Ea se transmite în secret, de la maestru la discipol. Are ca temelie tehnicile transmise de o literatură emblematică și revelațiile: alchimistul nu trebuie să descopere ceva nou, ci *să regăsească* secretele. De aceea alchimia a rămas atît de asemănătoare ei înseși de-a lungul multor secole: dacă simbolismul său și unele dintre dezvoltările sale au putut îmbrăca forme diferite în timp, teoriile sale de bază asupra constituirii materiei nu s-au schimbat. Spuneam că alchimia este o artă ocultă; dar este și o artă *blestemată*, condamnată de anumiți teologi (și, înaintea lor, de către dreptul roman tîrziu), dezvoltată în afara cadrului oficial al științei, iar uneori împotriva acestuia (cf. cap. II).

2. **Filosofia ermetică.** — Alchimiștii își acordau bucuros titlul de *filosofi* și, de fapt, ei chiar erau „filosofi" de un gen deosebit, depozitari ai Științei prin excelență, conținînd pricipiile tuturor celorlalte, explicînd natura, originea și rațiunea de a fi a tot ceea ce există, relatînd originea și destinul în-

BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ

tregului univers. Această doctrină secretă era mama tuturor științelor, cea mai veche dintre toate, cea care studia lumea și istoria ei și care, conform tradiției, fusese revelată oamenilor de către zeul *Hermes* (*Thoth* la egipteni); de unde numele de *filosofie ermetică* dat acestei doctrine (v. cap. III și V). Dar, în mod abuziv, această doctrină și operațiile propriu-zise sînt confundate; alchimia era, înainte de toate, o practică și, ca atare, ea era *aplicarea* filosofiei ermetice.

3. **Teoriile alchimice.** — Alchimia, în sensul strict al termenului, era deci o artă, o tehnică. Dar, în această postură, ea se sprijinea pe un întreg ansamblu de *teorii* relative la constituirea materiei, la formarea substanțelor fără viață și a celor vii etc., teorii care constituiau un fel de postulare de la care pleca alchimistul (v. cap. VI).

4. **Alchimia practică; scopurile sale.** — Alchimia practică, aplicare directă a alchimiei teoretice, era căutarea *Pieteri filosofale*. Ea acoperea două aspecte principale, complementare: *transmutația metalelor*, care era *Marea Operă* în sensul restrîns al termenului, și *Medicina universală*. Acestea erau cele două puteri esențiale atribuite Pietrei (cf. cap. VII).

Alchimiștii presupuneau că metalele sînt vii și că în starea de sănătate ele trebuiau să apară drept aur, metal perfect. De aici și definiția cea mai curentă a alchimiei: „Alchimia este știința care arată cum se prepară un leac sau elixir, care, fiind proiectat asupra metalelor imperfecte, le comunică perfecțiunea în chiar momentul obținerii"[1]. Prin liche-

fierea Pietrei se obținea *Elixirul de viață lungă*, care trebuia să-i asigure posesorului prelungirea vieții, dacă nu chiar cvasi-perpetuitatea existenței; și în același timp *Panaceul*, leacul miraculos, care ar restabili puterea și sănătatea organismului. În ce privește leacul universal, era vorba, poate, de a găsi ceea ce s-ar numi astăzi un „regenerator celular".

Această Piatră filosofală trebuia, de asemenea, să-i comunice posesorului ei tot felul de puteri miraculoase: să devină indivizibil, să le comande puterilor cerești, să se deplaseze după bunul său plac în spațiu etc. Dar aceste puteri magice sînt menționate îndeosebi spre sfîrșitul evului mediu, ca și celelalte probleme care, pînă la Renaștere, s-au grefat pe problema Pietrei: *Alkaest* (a descoperi un „dizolvant universal" socotit capabil să dizolve orice corp), *Homunculus* (a fabrica un om artificial) etc.

5. **Alchimia mistică.** — Există o cu totul altă concepție despre alchimie: după anumiți autori și, mai ales, după anumiți gînditori francmasoni, alchimia era o *mistică*. Terminologia alchimistă avea, în realitate, un sens figurat și desemna „Aurul spiritual". Scopul alchimistului nu era căutarea aurului material, ci epurarea sufletului, metamorfozele progresive ale spiritului. „Metalele neprețioase" erau dorințele și pasiunile pămînțești, tot ceea ce înfrînge dezvoltarea ființei omenești autentice. Piatra filosofală ar fi omul transformat de prefacerea spirituală. Schimbarea plumbului în aur era înălțarea

[1] Roger Bacon, *Miroir d'alchimie*, trad. fr. A. Poisson.

individului înspre Frumos, Adevăr, Bine, împlinirea arhetipului perfecțiunii redobîndite. Omul era însăși materia Marii Opere, și astfel se explica acest pasaj din cele *Șapte capitole ale lui Hermes*: „Opera este cu voi și la voi, așa încît, găsind-o în voi înșivă, unde se află în permanență, o aveți mereu, oriunde v-ați afla, pe uscat sau pe mare".

6. **„Ars Magna".** — Dar concepția cea mai măreață a alchimiei pare să fie *Ars Magna* („*Marea* Artă"), numită uneori *Arta Regală:* în Europa, o găsim revelată mai ales la autorii secolului al XV-lea și la cei ulteriori. Iată definiția pe care o dă unul din interpreții moderni, A. Savoret: „Alchimia adevărată, alchimia tradițională este cunoașterea legilor vieții omului și ale naturii și refacerea procesului prin care această viață, adulteră aici prin căderea adamică, a pierdut dar își poate redobîndi puritatea, splendoarea, plenitudinea și prerogativele primordiale: ceea ce, în omul moral, se numește mîntuire sau regenerare; purificare și perfecțiune în natură; în sfîrșit, în regnul mineral propriu-zis, chintesențiere (problema *chintesenței* consta în a extrage din fiecare corp proprietățile cele mai active) și preschimbare". Scopul alchimiei se sprijinea astfel pe constatarea unei *căderi*, a unei dizgrații, a unei degradări a ființelor naturii. Suprema Mare Operă *(Opera mistică, Calea Absolutului. Opera Phoenixului)* era reintegrarea omului în demnitatea sa primordială. Piatra filosofală conferea adeptului său excelența iluminativă, fizică și morală, fericirea perfectă, influența fără limită asupra universului, comuniunea cu cauza primară. A găsi Piatra filoso-

fală însemna a găsi Absolutul, adevărata raţiune de a fi a tuturor existenţelor, posedarea cunoaşterii perfecte *(Gnosa)*. Asceza şi practica se leagă îndeaproape în această alchimie transcendentă: „Abilă în a inventa între ordinele diferite ale fiinţei corespondenţe stranii, scrie A. M. Schmidt, ea impune sectarilor săi o asceză bine reglată. În timp ce, în *Oul filosofic*, glob de cristal închis ermetic, supraveghează fierberea şi metamorfoza *compostului*, amestec secret, din care, ca dintr-un embrion prizonier în uter, se va naşte Piatra filosofală, ei vor trebui să treacă prin exerciţiile gradate ale unei lente purificări. Ei pofesează credinţa conform căreia, pentru a prfecţiona Marea Operă, regenerarea materiei, trebuie ca ei să urmeze regenerarea propriului suflet. La fel cum, în vasul lor pecetluit, materia moare şi reînvie, perfectă, tot aşa ei doresc ca sufletul lor, doborît de moartea mistică, să renască, pentru a duce întru Dumnezeu o existenţă plină de extaz. Se fălesc în fel şi chip că se conformează exemplului dat de Hristos, care a trebuit, pentru a o învinge, să suporte, sau mai degrabă să accepte atingerea morţii. Astfel, pentru ei, iniţierea lui Hristos este nu numai o metodă de viaţă spirituală, ci şi un mijloc de a regla cursul operaţiilor materiale de unde va proveni magistrul".

Adeptul ar deveni astfel capabil să realizeze, prin *Opera fizică*, regenerarea cosmosului. Prefacerea, după ce se va fi operat în secretul sufletului omenesc, va trebui să se manifeste în lumea materială. Piatra filosofală. materie animată ce depăşeşte ca perfecţiune toate fiinţele, asemănătoare materialului primordial al Creaţiei cînd Haosul a fost însufle-

ţit de Focul divin (cf. cap. V), îşi va extinde acţiunea asupra tuturor regnurilor: animal, vegetal, mineral. Alchimistul, cunoscînd legile care, după credinţa lui, au condus la formarea fiinţelor, va putea reproduce corpurile care se află sub ochii noştri: „Ceea ce Natura a făcut la începuturi, spuneau alchimiştii, putem împlini şi noi întorcîndu-ne la procedeul urmat de ea; ceea ce poate mai face încă, sprijinită de trecerea secolelor, în singurătăţile sale din străfunduri, noi o putem pune să desăvîrşească într-o clipă, ajutînd-o în circumstanţe mai bune" (Hoefer). Dar adeptul ar căuta, de asemenea, să descopere şi să fixeze un ferment misterios, care nu este altceva decît Piatra însăşi şi care ar permite nu numai să se întîrzie aproape la nesfîrşit dezagregarea corpurilor, dar ar asigura chiar procesul rapid al fiinţelor înspre starea superioară, regenerînd toate creaturile imperfecte, transformînd metalele „leproase" în aur şi redînd bolnavilor sănătatea. Alchimistul ar deveni un adevărat Supraom, regenerator al Lumii (v. cap. IX).

Aşadar, a da un răspuns precis la întrebarea: *Ce este alchimia?* e mult mai greu decît s-ar crede. Acest cuvînt acoperă diferite domenii, care pot fi grupate în cinci aspecte principale:

1. O doctrină secretă, *filosofia ermetică*.

2. Teorii care ar putea fi calificate drept „preştiinţifice", despre constiuirea materiei.

3. O artă practică, ale cărei scopuri principale sînt preschimbarea metalelor şi medicina universală.

4. O mistică.

5. *Ars magna*, alianță stranie a spiritualității de tip teosofic și a prescripțiilor, un fel de sinteză a aspectelor precedente.

Au existat, de fapt, tot atîția alchimiști cîte categorii distinse mai sus: unii interesîndu-se cu prioritate de transmutația metalelor în aur *(Crisopee)* sau în argint *(Argiropee)*, alții de medicina ocultă; unii fiind îndeosebi practicieni, alții speculativi, căutînd să-și disimuleze doctrinele ezoterice sub vălul alegoriilor și simbolurilor; unii au fost mai ales mistici. Dar maeștrii „Artei regale"[1] cultivau simultan toate punctele de vedere posibile.

Privită din exterior, alchimia pare să fi evoluat mult în decursul timpului și să nu-și fi dobîndit în Occident fizinomia definitivă decît în evul mediu, dacă nu chiar în secolul al XVI-lea (v. cap. III și IV). Dar nu e decît o iluzie.

Nu este chiar atît de ușor cum ar crede unii să studiezi alchimia, cu atît mai mult cu cît e dificil, chiar pentru un istoric avertizat, să părăsească punctul de vedere al științei contemporane, pentru a merge să cerceteze, în spatele unui limbaj special, de alură stranie, concepții care par, la prima vedere, extravagante omului modern.

Ne-am gîndit, totuși, că o lucrare scurtă, precisă și obiectivă, asupra acestui subiect greu de înțeles, dar atrăgător, l-ar putea interesa pe cititor. Vom urmări succesiv cele cinci puncte de vedere pe care le-am distins în acest domeniu, ceea ce va permite

[1] Expresia *Artă regală* desemna, de asemenea, să reținem, arhitectura în limbajul breslelor medievale.

o abordare comodă și metodică a subiectului; dar, înainte de toate, vom încerca să-l familiarizăm pe cititor cu atmosfera alchimiei europene medievale și cu simbolismul său curios, după care va trebui să-i studiem sumar originile și, în cele din urmă, etapele importante ale evoluției sale (cap. III și IV).

BCU CENTRU UNIVERSITAR LIBRARY

CAPITOLUL II

ALCHIMIȘTII ȘI SIMBOLISMUL LOR

I. Alchimiștii

1. Alchimiștii în societatea medievală. — Mediul alchimiștilor, adevărați sau falși, era straniu și destul de eterogen: se întîlneau acolo nobili și oameni de rînd, prelați și laici, creștini și evrei, savanți și analfabeți, bărbați și femei, erudiți și simpli meșteșugari, doctori și „vraci", pe scurt, toate clasele societății. Germania, Franța, Anglia, Italia erau străbătute de o mulțime de alchimiști ambulanți. Ducînd o viață hoinară și nomadă, schimbîndu-și adesea numele, acești adepți călătoreau prin toată Europa, părăsind orașul în care se aflau de îndată ce realizau o transmutație și cu toate precauțiile pentru a rămîne necunoscuți. Adevărați „cetățeni ai lumii", ei întrețineau legături strînse unii cu alții datorită unor societăți secrete, analoage întovărășirilor breslașilor, cu propriile semne de recunoaștere și cu parole pentru inițiați: așa se explică posibilitatea acestor lungi călătorii, în timpul cărora adeptul era mereu sigur că va fi primit oriunde (de altmiteri, pe vremea aceea, era foarte ușor să te deplasezi fără prea mare cheltuială; alchimiștii se amestecau prin-

tre pelerini, găsind astfel hrana și adăpostul asigurate). Eterni rătăcitori, pătrunzînd uneori chiar printre țigani, alchimiștii se aflau într-adevăr peste tot. Anumite orașe, cum ar fi Parisul ori Praga, aveau străzi întregi ale căror case serveau drept laboratoare și centre de întrunire.

Bucurîndu-se de un prestigiu amestecat cu o anume temere, răzbătînd pînă și în lumea clerului și a breslelor contsructorilor de catedrale, protejați de unii suverani, ei formau o adevărată putere ocultă de care trebuia să se țină seama. Considerată de savanții vremii drept o știință a naturii și suscitînd o veritabilă admirație pentru experiment, alchimia servea uneori și ca vehicul tuturor doctrinelor obligate să se ascundă privirii autorităților ecleziastice.

2. **Biserica și alchimia.** — Puși în fața acestei neliniștitoare dezvoltări, mulți n-au mai rămas deoparte. Pînă și unii papi au condamnat arta lui Hermes: astfel, Ioan al XXII-lea, suveran pontif de la 1316 la 1334 a emis o bulă papală de excomunicare a tuturor celor care cultivau arta transmutației (lucru curios, o tradiție pretinde că, dimpotrivă, Ioan al XXII-lea s-ar fi făcut protectorul acestora). Și Inchiziția a dus pe rug un oarecare număr de alchimiști, în vreme ce tribunalele laice îi condamnau pe alții să fie atîrnați în spînzurători aurite.

Totuși, în ciuda acestor prigoniri izolate — foarte intermitente de altfel —, alchimia a continuat să prospere și unii dintre adepții ei au avut un rol important, de exemplu Jacques Coeur, care a fost „marele argintar" al regelui Carol al VII-lea și care ar fi descoperit, zice-se, Piatra filosofală.

3. **Formarea profesională a alchimistului.** Cum se devenea alchimist?

Adepții aveau o părere deosebită despre profesia lor: „Cel a cărui spinare s-a aplecat asupra cărților noastre, se declară în lucrarea cunoscută sub numele de *Turba philosophorum*, și care, credincios artei noastre, nu se lasă pradă gîndurilor frivole, cel care i s-a încredințat lui Dumnezeu a găsit o împărăție pe care n-o va pierde decît o dată cu moartea". Dar, spuneau alchimiștii, trebui să ai calități deosebite și chiar să beneficiezi de un veritabil ajutor divin, prin revelația interioară. Această tendință este exaltată la adepții „Artei regale", care fac aluzie la episodul evanghelic (Matei, XXII) al comeseanului care nu îmbrăcase haina de nuntă, adică nu se purificase moral înainte de a cuprinde Opera:

Examinează-te, tu însuți,
Dacă nu te-ai purificat stăruitor
Nunta te va păgubi.
Nefericire celui ce zăbovește acolo
Cel ce e prea ușuratic să stea deoparte[1].

„Ceea ce-l caracteriza în cel mai înalt grad pe alchimist, scrie Hoefer, era răbdarea. Nu se lăsa niciodată înfrînt de un insucces. Operatorul, pe care o moarte prematură îl răpea lucrărilor sale, lăsa adesea moștenire fiului său o experiență începută și nu rareori acesta din urmă trecea în testamentul său secretele experienței neterminate pe care o moș-

[1] J. V. Andreae, *Les noces chimiques de Christian Rosencreutz*, trad. Auriger et P. Chacornac, Paris, 1928.

tenise de la tatăl său". Aspirantul trebuia să urmeze îndemnul: *lege, lege, relege, ora, labora et invenies* („Citește, citește și iar citește, roagă-te, lucrează și vei găsi"). Trebuia să citești mult, dar să nu ai încredere, totuși, în știința pur livrescă; adeptul își construia altmiteri el însuși aparatele (cuptoare, sticle de distilare, alambicuri etc.).

Dar învățarea alchimiei comportă întotdeauna aspectul *oral*: debutantul trece sub îndrumarea unui *maestru*. Pentru a întîlni un astfel de maestru, aspirantul nu ezita să întreprindă călătorii lungi (era de altfel cazul multor studenți care mergeau să frecventeze universitățile cele mai îndepărtate, pentru a-i contacta pe profesorii cei mai reputați). Această formare comporta studiul unuia sau al mai multor manuscrise, dar cel mai adesea avea loc sub formă de întrebări și răspunsuri, care trebuiau învățate pe dinafară.

4. **„Marii inițiați".** — Adepții acestei *Ars magna* ajung la o concepție supraumană despre inițiere: astfel, pentru filosoful Robert Fludd, marii adepți formează *Biserica ascunsă* a aleșilor care se manifestă în diferite perioade ale istoriei sub diverse forme; acești „Invizibili", acești „Nemuritori" necunoscuți lumii de rînd și înzestrați cu puteri divine sînt depozitarii și păzitorii Tradiției (cf. cap. IX și apendicele 3). Această doctrină va avea de altminteri o soartă singulară: în secolul al XVIII-lea, contele de Saint-Germani și Cagliostre se vor prevala de ea și această concepție este exprimată încă în numeroase lucrări ezoterice din epoca actuală.

II. Literatura alchimică

1. **Ezoterismul.** — Alchimiștii s-au străduit să smulgă profanilor secretele Marii Opere, ca și, de altfel, filosofia lor ocultă. De ce, oare? S-a spus adesea că era din motive de protecție; dar, în realitate, acest ezoterism este *voit*, vizînd să ascundă lumii de rînd secretele pe care nu trebuie să le cunoască: „Revelînd secretul, scrie Roger Bacon în *Opus tertium*, îi disimulăm puterea. Vulgul nu poate înțelege nimic din toate acestea; le-ar folosi la modul comun, răpindu-le orice valoare. E o nebunie să-i dai măgarului lăptucă, din moment ce se mulțumește cu ciulini. Iar cei răi, dacă ar cunoaște Secretul, l-ar folosi neadecvat și ar răsturna lumea. Nu trebuie să mă împotrivesc voinței lui Dumnezeu, nici interesului Științei, de aceea nu voi scrie secretul în așa fel încît oricine să-l poată pricepe". Totul va fi alcătuit în așa fel încît să-i descurajeze pe curioși: „Trebuie să se afle în permanență la ușa laboratorului o santinelă înarmată cu un paloș sclipitor, pentru a-i examina pe toți vizitatorii și a-i întoarce din drum pe cei ce nu sînt demni de a fi admiși". Puțin numeroși, spun adepții, sînt cei demni de a intra în „Palatul închis al Regelui", conform expresiei lui Philalethe. De aceea scopul trebuie ascuns sub simboluri misterioase; și alchimiștii au reușit pe deplin acest lucru: este absolut imposibil să înțelegem indiferent ce tratat de alchimie, dacă nu posedăm, în

[1] Madathanus, *Aureum Seculum redivivum*.

sprijinul cunoașterii teoriilor alchimice, cheia principalelor simboluri (v. mai departe § 3).

2. **Operele scrise.** — O să facem un fel de inventar al literaturii alchimice, medievale dar și moderne, căci, pînă la sfîrșitul secolului al XVIII-lea, un mare număr de tratate ermetice au ieșit la iveală, dar și mult mai tîrziu au mai apărut altele. Tratatele europene de alchimie care ne-au parvenit sînt extrem de numeroase și s-ar umple ușor cu ele o imensă bibliotecă. Această abundentă producție poate fi repartizată în două grupe: mai întîi traducerile latinești ale scrierilor arabe, apărute în Occident înspre secolul al XI-lea, opere confuze, pline de fraze și chiar de pagini luate literal de la alchimiștii greci (cf. cap. IV, §3), apoi operele originale ale alchimiștilor din Occident, publicate în latină, apoi în limbajul curent, și care devin din ce în ce mai numeroase începînd cu secolul al XIII-lea. Aceste scrieri sînt în proză, dar adesea în versuri: influența filosofiei ermetice asupra poeziei a fost de altmiteri considerabilă.

În ciuda unui mare număr de lucrări dispărute, ceea ce rămîne este absolut suficient pentru a ne permite să cunoaștem alchimia. Unii eruditi (Manget, Salmon, Ashmole etc.) s-au străduit odinioară să adune în culegeri lucrările care li s-au părut cele mai reprezentative. Rămîne însă un mare număr de manuscrise inedite în toate bibliotecile Europei; doar puține dintre ele au fost publicate.

Aceste lucrări, chiar cele mai prolixe, se străduiesc să salveze ezoterismul multiplicînd simbolurile stranii și frazele misterioase, cum ar fi următoarea:

„Ia, fiul meu, pentru început, piatra pe care o cunoști ca Remediu"[1]. Foarte adesea, operațiile sînt expuse într-o ordine oarecare, pentru a face tratatul și mai de nepătruns. Și, mai mult, cea mai mare parte a lucrărilor nu se limitează la practică, ci tratează toate fațetele doctrinei. Se invocă bucuros Divinitatea, ca în acest pasaj din Arnauld de Villeneuve, la începutul lucrării *Rosier des philosophes:* „Inima noastră va dăinui în neliniște pînă ce ne vom fi întors la El, căci esența superioară a elementelor urcă înspre acest Foc care se află deasupra stelelor. Și noi, care ne-am ivit din El, aspirăm pe bună dreptate să revenim la El, izvor unic al tuturor lucrurilor". *Ilustrația* va veni în sprijinul textului: alături de desene foarte precise de aparate, lucrările alchimiste abundă în simboluri cum ar fi hermafroditul, care reprezintă unirea principiului masculn și a principiului femnin. Începînd cu secolul al XV-lea, aceste figuri simbolice devin numeroase, din ce în ce mai complicate: ele devin uneori adevărate *pentacule* care rezumă o întreagă teorie, adunînd în aceeași imagine elementele cele mai variate. Aceste curioase gravuri, care ajută la înțelegerea textului și pot avea o reală valoare artistică, sînt numeroase în *Douze clefs* de Basile Valentin, în *Amphitheatrum Sapientiae Aeternae* de H. Khunrath, în operele lui Maier și ale lui Fludd etc.

3. **Figurile simbolice.** — Anumite opere sînt compuse numai din imagini simbolice. Astfel sînt: *Mu-*

[1] Greber, *Summa.*

tus Liber („Carte mută"), care expune diferitele faze ale Marii Opere printr-o serie de planșe, fără nici un cuvînt scris; *Figurile lui Abraham evreul*, comentate de Nicolas Flamel; „Marele Rosar" *(Rosarius Magnus)* etc. În această categorie poate fi inclus celebrul *Tarot des Bohémiens*, unul dintre cele mai curioase obiecte ezoterice ale Occidentului.

4. **Tarotul.** — Sosirea boemienilor (sau țiganilor) în Europa Occidentală este fixată în mod obișnuit la sfîrșitul secolului al XIV-lea. Ezoterismul țiganilor a vehiculat aporturi foarte diverse (tehnici de divinație, de clarviziune, de magie, povestiri mitice de origine probabil hindusă etc.), dar pare să-și fi încorporat și tradiția ermetică, condensată într-o „Carte" simbolică, ce nu este alta decît *Tarotul*, numită și *cartea lui Thoth;* nu e numai un instrument de divinație, ci și un fel de rezumat concret al filosofiei secrete. *Tarotul* cuprinde șaptezeci și opt de „lame" (împărțite în douăzeci și două de lame „majore" și cincizeci și șase „minore"). Aranjînd într-o ordine anumită cele douăzeci și două de lame majore, se obține întreaga cosmogonie ermetică: Haosul, Focul creator, diviziunea materiei unice primordiale în patru elemente etc. Regăsim și teologia solară, cunoașterea prin iluminare (simbolizată de „Pasesse"), simpatia și antipatia, dualismul sexual, răul și prăbușirea. În aceste curioase figuri, a căror origine este foarte misterioasă, ar fi posibil să regăsim marile secrete[1].

[1] Cf. Auriger, L'Alchimie devant le Tarot, în *Le voile d'Isis*, 1928, pp. 563—583.

5. **Sculpturile alchimice.** — În sfîrșit, alchimiștii au folosit artele plastice pentru a-și expune doctrinele și procedeele (vezi în acest sens lucrările lui Fulcanelli): anumite locuințe medievale sau din Renaștere (casa lui Jacques Coeur la Bourges) și unele edificii religioase (portalul Saint-Marcel de la Notre-Dame din Paris; turnul Saint-Jacques, ridicat de Nicolas Flamel... sînt bogate în *sculpturi simbolice*.

III. Simbolica alchimică

Adepții, pentru a-și sustrage tainele mediului vulgar, au constituit în timpul evului mediu o întreagă *simbolică*, de care alchimiștii ulterior n-au încetat să se folosească, pînă în perioada contemporană. În ciuda prejudecăților curente, acest simbolism este departe de a fi arbitrar: el a rămas constant de-a lungul secolelor. O să aruncăm o privire fugară asupra acestuia.

1. **Semne.** — *semnele* propriu-zise, semănînd cu niște hieroglife stilizate, erau deja cunoscute de către alchimiștii greci și au trecut ca atare la adepții medievali și la succesorii lor mai moderni. Iată cîteva exemple:

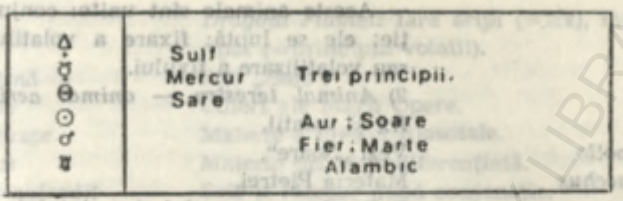

FIG. 1

Anumite tratate, cum ar fi *Confessio de chao physico chimicorum* de Khunrath, sînt scrise aproape exclusiv cu semne. John Dee a încercat, în *Monada hieroglifică*, să construiască o întreagă metafizică cu ajutorul acestor semne. alchimiste: semnul Soarelui, de exemplu, reprezintă Monada, figurată printr-un punct în jurul căruia cercul simbolizează lumea.

2. **Simboluri.** — Imaginile simbolice pe care le utilizau adepții erau numeroase. Iată-le pe cele mai întrebuințate:

Acvilă — Volatizare: acizi utilizați în Operă; aer. *Acvilă devorînd un leu:* volatizare a fixului prin volatil.

Animale — 1) *Animale de aceeași specie și de sex diferit* (leu-leoaică, cîine-cățea etc.): Sulf și Mercur preparate pentru Operă; fix și volatil (mascul = Sulful, principiu fix; femelă = Mercurul, principiu volatil).

BCU IAȘI / CETATEA CULTURII LIBRARY

	— Aceste animale sînt unite: conjuncție; ele se luptă: fixare a volatilului sau volatilizare a fixului. 2) *Animal terestru — animal aerian:* fix și volatil.
Apollo	Vezi „Soare".
Bacchus	Materia Pietrei.
Baie	1) Dizolvare a aurului și argintului. 2) Purificare a acestor două metale.
Bărbat și femeie	Sulf și Mercur. *Căsătorindu-se:* conjuncție. *Închiși într-un mormînt* = Sulful și Mercurul în oul filosofic.
Cameră	Ou filosofic (alambic).
Căsătorie	Conjuncție Sulf-Mercur.
Christ	Piatra filosofală.
Circumferință	Unitatea materiei.
Cîine	Sulf; aur. *Cîine devorat de un lup:* purificare a aurului prin antimoniu. *Cîine-cățea:* fix-volatil.
Copaci	1) *Copac purtînd luni:* mic magister. 2) *Copac purtînd sori:* mare magister.
Copil	Îmbrăcat cu hlamida regală, sau încoronat: Piatra filosofală.
Corb	Culoarea neagră, pe care o capătă mai întîi materia Operei cînd este încălzită.
Coroană	Perfecțiune metalică (metal preschimbat în aur).
Cruce	Creuzet.
Diana	Vezi „Luna".
Dragon	*Dragon în flăcări:* foc. *Dragoni luptînd:* putrefacție.

BCU IAȘI / CENTRUL DE CARTE VECHE / LIBRARY

	Dragoni Flamel: fără aripi (=fix), înaripat (=principiu volatil).
Fîntînă	Vezi „Baie".
Flori	Culori ale Marii Opere.
Grăunțe	Materie a Pietrei filosofale.
Haos	Materie primă nediferențiată.
Hermafrodit	Sulf și Mercur după conjuncție.
Închisoare	Ou filosofic (alambic).
Jupiter	Staniu.
Lebădă	Culoarea albă.
Leu verde	Vitriol verde.
Lună	Principiu feminin, volatil; argint, preparat pentru Operă.
Lup	Antimoniu.
Marte	Fier.
Neptun	Apă.
Păsări	*Înălțîndu-se pe cer:* volatilizare; sublimare.
	Prăbușindu-se la pămînt: precipitare, condensare.
	Opuse animalelor terestre: aer.
Pătrat	Patru elemente.
Pelican	Piatra filosofală.
Phoenix	Culoarea roșie a pietrei.
Rebis	Sinonim pentru „hermafrodit".
Rege și Regină	Vezi „Bărbat și Femeie".
Salamandră	Foc.
Saturn	Plumb.
Sepulcru	Ou filosofic.
Soare	Aur preparat pentru Operă.
Spadă; coasă	Foc.
Stejar cu scorbură	Athanor (cuptor).
Șarpe	*Trei șerpi:* cele trei principii.

BCU IȘI CLUJ-NAPOCA LIBRARY

	Şarpe înaripat: principiu volatil.
	Fără aripi: principiu fix.
	Şarpe crucificat: fixarea volatilului.
	Şarpe muşcîndu-şi coada (Ouroboros): unitate a materiei.
Trandafir	Culoarea roşie.
Venus	Cupru.

Alchimiştii folosesc anagrama, enigma, acrostihul; astfel, Piatra filosofală va fi desemnată prin cuvîntul *Azoth*, format din litera iniţială comună tuturor alfabetelor *(A)*, urmată de ultima literă a alfabetelor latin, grec şi ebraic — ceea ce înseamnă: Piatra este începutul şi sfîrşitul oricărui corp.

3. **Alegorii şi mituri.** — Pentru a disimula operaţiile, adepţii au recurs la fabule mitologice. (S-a ajuns chiar la a se admite reciproca şi unii autori au făcut interpretări alchimice din Homer, Ovidiu sau Vergiliu.) Un mit des folosit este legenda Păsării Pheonix, renăscînd din propria cenuşă. Dar alchimiştii nu au stat în cumpănă să alcătuiască ei înşişi alegorii. Iată una, extrasă dintr-o operă germană, *Caseta micului ţăran*[1] — simbolizînd culorile pe care le dobîndeşte materia în timpul Marii Opere: „Or, cum eram în drumeţie, mă pomenii între doi munţi, unde-am admirat un ţăran, grav şi modest în ţinută, îmbrăcat cu o manta *gri*, avînd la pălărie o panglică *neagră*, împrejur o eşarfă *albă*, încins cu o curea *galbenă* şi încălţat cu cizme *roşii*." (Sublinierea noastră).

[1] Citat de Poisson, *Théorie et symboles des alchimistes*, p. 46—47.

4. **Criptografie.** — Alchimiștii au folosit adesea criptografia, utilizînd litere (Raymond Lulle), litere amestecate cu cifre, scrierea inversă, alfabete întregi compuse din semne bizare (Tritheim). Unii autori au făcut apel la muzică, au încercat să pună în relație sunetele cu reacțiile materiale, mai ales adeptul rosecrucian Michel Maier (tentativă reluată de Cyrano de Bergerac, în *Histoire comique des Etats et Empires de la Lune).*

5. **Alchimie și religie.** — Adepții au făcut numeroase analogii spirituale și au regăsit un fel de cult al Naturii: „Natura, scria Lulie în *Théorie*, a fixat un timp pentru concepție, sarcină și naștere. Tot așa și alchimistul, după ce a fecundat materia primă, trebuie să aștepte termenul nașterii. Cînd Piatra s-a născut, el trebuie s-o hrănească, așa cum se procedează cu un copil, pînă ce ea poate suporta marele foc". Alchimiștii au comentat îndelung cuvîntul evanghelic: *dacă grăuntele nu moare, el nu va putea da rod*, pe care ei îl interpretează spunînd că, tot așa cum sămînța trebuie să se altereze în brazdă, la fel materia Pietrei trebuie să treacă printr-o fază de putrefacție. Alchimia și-a anexat astfel domeniul religios; unii autori, cum sînt Ripley sau Nuysement, chiar au interpretat Scriptura din punct de vedere alchimist. Georges Ripley scrie în *Livre des douze portes:* „Și Lumea și Piatra s-au ivit dintr-o masă informă. Prăbușirea lui Lucifer, ca și păcatul originar, simbolizează degradarea metalelor obișnuite". Adepții creștini au încercat să facă din arta lor un fel de religie ezoterică, superioară creștinismului comun; ei compară adesea pe Hristos cu Piatra filosofală, întrucît aceasta din urmă, asimilată cauzei fi-

nale, care se poate reproduce ea însăşi, se fecundează şi îşi dă naştere prin sine, precum Cuvîntul lui Dumnezeu. Ei multiplică imaginile împrumutate din Patimile Mîntuitorului (vezi cap. IX).

Încheiem această scurtă plimbare în mijlocul adepţilor din evul mediu şi al posterităţii lor din Renaştere şi din marele secol prin această scurtă privire asupra simbolismului alchimic, care ar merita un volum aparte pentru a fi tratat aşa cum se cuvine, fie şi numai în ce priveşte vechimea acestor curioase simboluri, de exemplu gnosticul *Ourobos*, Şarpele muşcîndu-şi coada, înserînd în centrul său formula *„en tô pan"* („un Tot"), simbol în acelaşi timp al unităţii cosmice şi al Operei, care nu are nici început nici sfîrşit...[1]. Dar trebuie să facem acum puţină istorie, să studiem originile şi etapele importante ale alchimiei.

[1] Pentru a aprofunda studiul simbolismului alchimist, vezi: Eugène Canseliet, *L'alchimie et son livre muet*, Paris, Pauvert, 1967; Michel Maïer, *Atalante fugitive* (1618), édition Etienne Perrot, Paris, Librairie Mèdicis, 1969; Basile Valentin, *Les Douze Clés de la philosophie*, édition Conseliet, Paris, Editions de Minuit, 1956. Vezi şi articolele specializate din *Dictionnaire des symboles*, sub direcţia lui Jean Chevalier şi Alain Gheerbrandt, Paris, Robert Laffont, 1971, precum şi cele din *Dictionnaire initiatique* d'Hervé Masson, réedit., Paris, J. C. Gaudefroy, 1982.

CAPITOLUL III

ORIGINILE ALCHIMIEI

I. Izvoarele legendare

1. **Arta blestemată.** — Adepții acceptau bucuros ideea că arta lor avea o origine blestemată. Unul dintre cei mai celebrii alchimiști greci, Zozim din Panopolis (v. cap. IV § 1), scria rîndurile ce urmează, adesea citate de discipolii lui Hermes: „Vechea și sfînta Scriptură spune că anumiți îngeri, cuprinși de iubire pentru femei, coborîră pe pămînt, le învățară lucrurile naturii; și din această pricină au fost alungați din cer și condamnați la izgonire veșnică. Din această legătură s-a născut neamul giganților. Cartea în care au propovăduit artele se numește *Chêma:* de aici denumirea de *Chêma* aplicată artei prin excelență". (Regăsim această legendă în cartea lui Henoch, inspirată poate din acest pasaj din capitolul V al Genezei: „Copiii lui Dumnezeu, văzînd că fiicele oamenilor erau frumoase, își aleseră neveste printre ele". Există în această concepție despre știință, înfățișată ca nelegiuită și blestemată, un ecou al vechiului mit biblic al arborelui Științei, al cărui fruct i-a pierdut pe oameni (să ne amintim caracterul magic, conferit de primitivi și de toți anticii, celor

care se ocupau cu extragerea și prelucrarea metalelor).

Zozim își continuă povestirea, spunîndu-ne cum *arta sacră*, cunoscută la început numai de preoții egipteni, a fost mai apoi revelată evreilor, prin fraudă, și cum aceștia au făcut-o cunoscută lumii întregi.

2. **Hermes Trismegist.** — Alchimiștii evocau de asemenea, în revanșă, un patronaj divin, acela al lui *Hermes Trismegist*, „cel de trei ori mare", care trecea drept inventatorul științelor și artelor. (Acestei protecții a lui Hermes, pe care o invocau ei, îi datorează alchimia denumirea de *Artă ermetică.*) Zeul egiptean *Thoth*, pe care grecii l-au asimilat lui *Hermes*, era scrib al zeilor și divinitate a înțelepciunii. Thoth-Hermes era păstrătorul și transmițătorul tradiției, „reprezentarea-însăși a anticului sacerdonțiu egiptean, sau mai degrabă principiul de inspirație supra-umană, de la care deținea autoritatea și în numele căruia formula și comunica știința de inițiere" (R. Guénon). Trebuie să remarcăm și faptul că alchimiștii îl considerau uneori pe Hermes drept un personaj omenesc, un fost rege, inventator al științelor și al alfabetului, primul savant.

II. Izvoarele psihologice

Alchimia, ca orice doctrină ezoterică, răspunde anumitor aspirații, anumitor dorințe, anumitor tendințe eterne ale spiritului uman, răspunde unei structuri date — tradiționale — a gîndirii, de unde po-

sibilitatea unui studiu psihologic al simbolismului alchimic. Dualismul sexual, moștenire a miturilor religioase milenare, este extrem de dezvoltat în literatura alchimică, unde găsim tabele de felul următor:

Masculin	Feminin
Spermă	Menstră
Activ	Pasiv
Formă	Materie
Suflet	Corp
Foc	Apă
Cald-uscat	Rece-umed
Sulf	Mercur
Aur	Argint
Soare	Lună
Drojdie	Aluat nedospit

Toate opozițiile se ordonează în funcție de opoziția fundamentală masculin-feminin: Marea Operă este unirea elementului masculin, *Sulful*, cu elementul feminin, *Mercurul*. Și toți autorii măresc numărul comparațiilor împrumutate din limbajul alianței și al generării (cf. cap. V și VI).

Dar, reducerea alchimiei la irupția unei sexualități exacerbate ar fi o interpretare foarte simplistă. Toate aceste simboluri vechi, ca și acela al *focului*, care joacă un rol atît de important la adepții noștri (vezi expresia *philosophus per ignem*, „filosof prin foc", utilizată pentru a-l desemna pe alchimist) sînt de origine tradițională, de unde și posibilitatea de a regăsi semnificația profundă a simbolismului, de a face un fel de fenomenologie a iconografiei alchimice. Este ceea ce a încercat C. G. Jung în importanta sa

lucrare *Psychologie et alchimie* (1944), în care apar un mare număr de ilustrații extrase din vechile tratate de alchimie, relevînd analogia frapantă cu vedeniile și cu visele. Alchimia este înfățișată ca o *tehnică de salvare*, ce vizează eliberarea scînteii luminii eterne, prăbușită în tenebrele materiei: „*Opusul* creștin era un *operari* al celor ce aveau nevoie să fie eliberați, în onoarea Dumnezeului mîntuitor, în vreme ce *Opusul* alchimic era efortul omului salvator, care se aplica Sufletului universal divin, somnolind în materie și așteptînd eliberarea"[1]. Regăsim scopul final al acelei *Ars magna* și ambiția nemăsurată a adeptului, dîndu-se drept salvator al divinității-însăși (v. cap. I și cap. IX).

III. Originile istorice

1. Alchimia orientală și alchimia greacă. — Orientul Îndepărtat cunoscuse alchimia și vom găsi acolo, într-un limbaj uneori foarte diferit, aceeași aspirație către *eliberarea* extra-cosmică.

După legendă, chinezii ar fi practicat alchimia încă din 4500 î.e.n. Dar abia *taoismul*, doctrină ce se prevala de Lao-Tse (către 600 î.e.n.), a dat naștere unor cercetări de acest ordin, mai ales începînd cu secolul al III-lea al erei noastre. Taoismul distinge două principii complementare: *yang*, prin-

[1] *Op. cit.*, p. 637, trad. de J. Jacobi, *La psychologie de Jung*, Neuchâtel et Paris, 1950.

cipiul masculin, care este lumina, căldura, activitatea, avîndu-şi sediul principal în Soare, şi *yin*, principiul feminin, care este întunericul, frigul, pasivitatea şi hălăduieşte în Pămînt. Totul se explică prin lupta şi împreunarea acestor două principii: mai întîi este *k'i*, un fel de spirit vital, aeriform, subtil, căruia îi datorează existenţa tot ceea ce există. Apoi, interacţiunile dintre *yin* şi *yang* generează cinci elemente (apa, focul, lemnul, metalele, pămîntul) care formează toate fiinţele Naturii. De la aceste premise, alchimiştii chinezi derivau o întreagă practică extrem de complexă, vizînd obţinerea Pietrei filosofale şi a Nemuririi, în aşa fel încît să aducă fiinţele la cea mai înaltă perfecţiune[1].

India a cunoscut de asemenea cercetările alchimice, care constituie una din disciplinele oculte ale tantrismului (hindus şi budist).

Pînă în prezent sînt destul de puţin cunoscute interrelaţiile istorice ale acestor alchimii orientale cu aceea care ne este mai familiară. Noi ne vom ocupa în această carte exclusiv de alchimia occidentală, care a jucat un rol foarte important în istoria gîndirii europene. Aceasta este şi mai accesibilă specialistului: alchimia s-a format sub influenţa sincretismului filosofico-religios al epocii elenistice, combinat cu cunoştinţele practice datorate doctorilor şi prelucrătorilor de metale, în Egipt, în primele secole ale erei noastre, îndeosebi la Alexandria. Ea a trecut de acolo la bizantini, apoi la arabi.

[1] Cf. K. M. Schipper, *L'empereur Wou des Han dans la légende taoïste*, Paris, Maisonneuve, 1965, et les travaux de H. Maspero.

Studiul obîrșiilor îndepărtate ale alchimiei grecești este dificil, în mare parte din cauza puținelor mărturii probante dinaintea sfîrșitului Imperiului roman: prima mențiune oficială privind alchimia apare numai sub Dioclețian, care, într-un edict, a ordonat distrugerea tuturor cărților egiptene ce tratau despre fabricarea aurului și argintului. Cu toate acestea, studiul unor texte permite revenirea în trecut înainte de secolul al IV-lea al erei noastre, precum și efectuarea unui recensămînt al influențelor formatoare.

2. **Egiptul.** — Egiptul era considerat, în unanimitate, de către alchimiștii europeni drept patria de origine a *artei sacre* și, fără îndoială, cunoștințele ezoterice ale preoților egipteni au jucat un rol foarte important: regăsim la alchimiștii din Alexandria unele trăsături caracteristice ale doctrinelor religioase din Egiptul antic. Această influență este totuși destul de greu de izolat, copleșită cum pare să fi fost de masa ideilor elenistice.

3. **Chaldeea și Iranul.** — Babilonul a jucat un rol de prim plan în tot ceea ce are o legătură, apropiată ori îndepărtată, cu științele oculte. Și ni se pare potrivit să citām aceste rînduri din René Berthelot, care spunea, în lucrarea sa *La pensée de l'Asie et l'astrologie*[1]: „Prima știință umană s-a născut o dată cu primele industrii metalurgice, în special o dată cu primele aliaje în proporții definite (mai ales bronzul), cu primele emailuri și cu vopsitul stofelor,

[1] René Berthelot, *La pensée de l'Asie et l'astrobiologie*, Paris, Payot, 1938.

ca și cu folosirea balanței; dar chaldeenii au asociat aceste procedee cu unelle teorii astrologice asupra datei operațiilor cosmice (adică asupra situației astrilor care definește această dată) . . . Nu din întîmplare mai tîrziu, în Imperiul roman, cuvîntul *matematicieni* devine sinonim cu *astrologi*, după cum nu din întîmplare alchimia și astrologia au fost în mod constant asociate una cu cealaltă încă din acea epocă și au fost legate una de cealaltă în ideea unei corespondențe între ceea ce grecii numeau *microcosmos* și *macrocosmos*, adică între organismul individual și univers, organismul universal pe care îl compun Cerul și Pămîntul[1].

Alchimia datorează *Iranului* reformularea unui anumit număr de mituri și de legende cu privire la Omul primordial[1] a cărui moarte și a cărui dezmembrare au dat naștere diferitelor metale.

4. **Izvoare ebraice și grecești.** — Regăsim în lucrările alchimice un anumit număr de legende ebraice (vezi *Livre d'Henoch* și alte Apocalipse evreiești). În ce privește doctrinele pur elenistice, alchimiștii au împrumutat cîte ceva din toate filosofiile grecești (presocratice, stoicism etc.), în mare parte, trebuie remarcat, prin intermediul neo-platonicienilor din Alexandria și al ermetiștilor.

5. **Gnoze păgîne și creștine.** — Alchimia greacă pare să se fi format în secolul al III-lea e.n., în acea perioadă confuză și îmbietoare, în care toate doctri-

[1] Este *Adam Kadmon* al cabaliștilor.

nele aspiră în același timp la mîntuire, la puritate și la cunoașterea prin iluminare (gnosă), în care sînt impregnate de aceleași tendințe fundamentale ale sensibilității epocii, caracterizate de A. D. Nock după cum urmează: „Dorință de certitudine și de revelație, gust pentru ezoterism, înclinație pentru abstracție, grijă pentru suflet și mîntuirea sa, tendință de a considera lumea raportat la soarta sufletului și soarta sufletului raportat la lume. Omul vedea obscur într-o oglindă, se vedea pe el-însuși și era foarte conștient că se deosebește de marea majoritate a oamenilor care nu se vedeau pe ei-înșiși".

Ermetismul propriu-zis, formă specială a gnosei păgîne, cuprinde o literatură extrem de ramificată, consacrată unor subiecte foarte diverse (astrologia și alte științe oculte, doctrine filosofico-religioase etc.), prezentate mereu ca revelații, nu ca descoperiri. „Cînd credințele Egiptului au pătruns în cadrul culturii elene, scrie Nock, și au fost influențate de aceasta, Thoth și-a păstrat rolul tradițional și o nouă literatură, în greacă, s-a dezvoltat sub numele său." Încă din secolul al II-lea, textele ermetice s-au înmulțit și număr scrierilor atribuite lui Hermes, după spusele neo-platonicianului Iamblikos (în cartea sa *Mystères),* era mai mare de douăzeci de mii de volume. Între scrierile consacrate artelor divinatorii, se remarcă, printre lucrările care ne-au parvenit, o serie de opere filosofico-religioase, grupate într-o colecție numită *Corpus Hermeticum*. Este o grupare de dialoguri între personaje divine (Hermes, Isis, Horus etc.) privind natura lui Dumnezeu, originea lumii, crearea și căderea omului, iluminarea divină ca singur mijloc de eliberare. Asemenea lucrări, mai ales *Poimandres* (sau *Pymandre*), n-au încetat să fie

comentate pînă în secolul al XVII-lea. Ca urmare, s-ar pune problema conexiunii acestei literaturi cu *Filosofia ermetică* a evului mediu și a Renașterii (v. cap. IV § 3 și cap. V).

Neo-platonismul, doctrină a școlii din Alexandria, a avut de asemenea o influență importantă asupra formării alchimiei. Neo-platonismul tîrziu, influențat de ermetism și de religiile cu mistere, părea mai degrabă gnosă creștină decît filosofie propriu-zisă.

În ce privește *gnosticismul creștin*, care prolifera la Alexandria, acesta a jucat un rol de prim ordin: alchimia a preluat de altfel stilul complicat al gnosticilor care, prin imagini grandioase și confuze în același timp, încerca să-și inițieze fidelii în secretele cosmosului, ale esenței și scopurilor universului, ale manifestării Divinității și luptei eterne între principiile Binelui și Răului. Exista de altminteri o analogie profundă între gnosă, care propăvăduiește sensul adevărat al teoriilor filosofice și religioase disimutate sub vălul simbolurilor sau alegoriilor, și *alchimie*, care, ca doctrină, urmează cunoașterea proprietăților ascunse ale materiei și le reprezintă prin simboluri. Alchimiștii au utilizat din plin simbolurile gnostice, mai ales faimosul Ouroboros care se află gravat pe gemele și talismanele din posesia Bibliotecii naționale (să ne gîndim la sectele cunoscute sub denumirea de *Naassènes* sau *Ophites*, care venerau șarpele ca simbol al Sufletului lumii, ce învăluie tot ceea ce există, închizînd universul creat).

Alchimia greacă s-a manifestat într-o perioadă de intensă fermentație spirituală; ea exprimă colaborarea de influențe și tendințe destul de diverse, deși de inspirație analoagă; își conferă alura unei vaste

sinteze care unește arta practică a egiptenilor și filosofia greacă, doctrinele orientale și misticismul alexandrin, cu un prestigios amestec de elemente orientale, grecești, evreiești, creștine: cum remarcă A. Ouy, alchimia era „într-o oarecare măsură imaginea populației din Alexandria".

CAPITOLUL IV

MARILE ETAPE ALE ALCHIMIEI

I. Alexandria și Bizanțul

1. **Literatura alchimică greacă.** — Alchimia occidentală pare să se fi dezvoltat în Alexandria, dintr-o asamblare compozită de speculații și de practici elenistice, egiptene, chaldeene și evreiești; *arta sacră* dobîndește, mai ales în secolul al IV-lea, o extindere deosebită în Egipt și în provinciile romane vecine.

Întreaga literatură alchimică a acestei perioade este în limba greacă. Manuscrisele formează o colecție de texte, dintre care cele mai vechi datează din secolul al III-lea, iar cele mai recente aparțin perioadei bizantine. Aceste texte pot fi împărțite în patru categorii:

1) Scrieri atribuite unor personaje divine: Hermes, Isis, Agathodemon etc.

2) Scrieri atribuite unor suverani celebri: Keops, Alexandru, Heraclius etc.

3) Scrieri atribuite unor înțelepți iluștri: Platon, Aristotel, Thales, Heraclit, Zoroastru, Pitagora, Moise etc.

4) În fine, lucrările unor alchimiști cunoscuți: Zosim, Olimpiodor, Synesius etc.

2. **Alchimiştii din Alexandria.** — Vîrsta de aur a alchimiei alexandrine durează de la sfîrşitul secolului al III-lea pînă la începutul celui de-al V-lea. Încă de la bun început, a fost o adevărată taumatologie sacră şi ezoterismul inerent n-a întîrziat să se accentueze pe măsură ce autorităţile bisericeşti ale oraşului deveneau din ce în ce mai intolerante, începînd, mai ales, cu sfîrşitul secolului al IV-lea.

Alchimiştii din Alexandria aparţineau diferitelor religii (creştinism, iudaism, păgînism), dar profesau acelaşi iluminism exaltat al doctrinelor teosofice analoage. De semnalat marele rol jucat de femei în această perioadă.

Zozim (începutul secolului al IV-lea), originar din Panopolis, dar care a trăit la Alexandria, a fost cel mai celebru alchimist grec, supranumit „coroana filosofilor". El a compus un mare număr de lucrări, dintre care multe au fost păstrate.

Maria Evreica a trăit fără îndoială în timpul secolului al IV-lea. Ea a inventat *Kerotakis*-ul, vas închis în care foiţe subţiri de aramă şi alte metale puteau fi expuse acţiunii diferiţilor vapori, precum şi procedeul desemnat încă şi azi sub numele de „bain-marie". Metropola egipteană a cunoscut şi alte femei alchimiste, dintre care cele mai celebre au fost Cleopatra Copta şi Theosebia, „soră ermetică" a lui Zozim.

Synesius (sfîrşitul secolului al IV-lea) era poate acelaşi cu celebrul episcop de Ptolemais din Cyrenaica (Libia), discipol al neo-platonicienei Hypatria, ucisă în 415 de norodul creştin din Alexandria.

Olimpiador a trăit la începutul secolului al V-lea. Era un istoric şi un filosof, care preda la Şcoala din

Alexandria și a fost, conform tradiției, trimis ca sol pe lîngă Attila (412).

3. **Bilanțul alchimiei grecești.** — Din punctul de vedere al fondului, lucrările acestor alchimiști din Alexandria dobîndesc alura unui amalgam curios, în care se întîlnesc teorii puternic gnostice amestecate cu viziuni extatice, descrieri detaliate ale unor aparate și experiențe, unite cu multiple injoncțiuni la adresa cititorului, pentru a păstra secretul Artei. Alchimistul încearcă să realizeze Marea Operă prin trei clase de operații distincte dar simultane:

— preschimbarea metalelor în aur *(Chrysopoeia)* sau în argint *(Argyropoeia)* prin descoperirea Pietrei filosofale;

— descoperirea Panaceului și prelungirea nesfîrșită a vieții omenești;

— fericirea perfectă în sînul Divinității, identificarea cu Sufletul lumii și negoțul cu Spiritele cerești.

Așa apare alchimia din Alexandria, ale cărei dezvoltări ulterioare nu trebuiau, de fapt, decît să diversifice la extrem aceste tendințe fundamentale.

4. **Bizantinii.** — Din Alexandria, alchimia a trecut la bizantini, și indivizi ca Stephanos sau Enea din Gaza (sec. al VI-lea) au cultivat-o asiduu. Arta ermetică a beneficiat chiar de sprijinul oficial, sub domnia împăratului Heraclius. Mai tîrziu, alchimia va fi mai mult sau mai puțin persecutată, dar asta nu înseamnă că nu se va mai menține în Bizanț: în secolul al XI-lea filosoful platonic Mihai Psellos urma chiar să încerce prinsoarea de a se strădui să facă din alchimie o artă pozitivă și rațională.

Alchimia bizantină a cunoscut o răspîndire exterioară notabilă, dar aceasta s-a întîmplat mai ales prin intermediul arabilor, datorită cărora alchimia a ajuns în Occidentul creștin.

II. Arabii

1. **Alchimia arabă.** — Arabii au jucat un rol important în alchimie, cum o arată de altfel numărul mare de cuvinte arabe utilizate de adepți și care au trecut în limbajul curent: alchimie, alcool, alambic, elixir etc.

Alchimia a pătruns destul de repede în lumea islamică și sîntem în posesia unui mare număr de lucrări ermetice în limba arabă. Conform legendei, prințul omniad Chalid ibn Jazid (Calid), care a domnit în Egipt în prima jumătate a secolului al VII-lea, ar fi învățat arta sacră prin intermediul unui ermit originar din Roma, dar care trăia la Alexandria, Morian, el însuși discipol al unui filosof creștin, numit Adfar. De fapt, rolul esențial în transmiterea scrierilor grecești printre arabi a fost jucat de savanții copți din Egipt, impregnați de cultura alexandriană. Alchimia a fost cultivată mai ales în comunitățile mistice islamice, puternic influențate de gnoze și de neo-platonism; în ciuda apărătorilor strictei ortodoxii a coranului, doctrinele și lucrările grecești s-au răspîndit foarte repede în lumea arabă.

2. **Cîțiva alchimiști musulmani.** — Jabir ibn Hayyan, pe care occidentalii îl numesc Geber, a trăit

către anii 720—800. Născut la Kufa, pe Eufrat, el aparținea unei confrerii a sufismului. A fost un mare savant, care a încercat să aplice matematicile în studierea cosmosului și care a descoperit un anumit număr de corpuri chimice noi, cum ar fi apa regală, acidul sulfuric și acidul azotic. Opera sa cea mai importantă, *Summa perfectionis magisterii*, nu este cunoscută decît în traducere latină.

Rhasès, pe adevăratul său nume Al-Razi, mort către 930, s-a străduit îndeosebi să aplice alchimia în medicină. Ibn Sina, mai cunoscut sub numele occidentalizat, Avicenna (980—1036), a cultivat toate ramurile științei, a presimțit chiar unele descoperiri ale geologiei. Personal, considera transmutațiile drept schimbări de aspect și nu de natură ale corpurilor.

Alți autori, cum ar fi Artephius dintre adepții medievali, identificabil fără dubiu în poetul Al Toghrai, ucis către 1120, se orientează net spre iluminism, fondînd arta alchimică pe revelație și pe inițiere. Anumiți mistici islamici, cum ar fi Al Cazali (mort prin 1111), au înlăturat cu totul operațiile materiale, pentru a nu admite decît o alchimie interioară și spirituală *(kimya-essaarah)*, *(„alchimia fericirii")* analoagă concepției masonice a Artei lui Hermes (v. cap. VIII).

III. Alchimia europeană

1. **Trecerea de la arabi la Occident.** — Alchimia a trecut din Orient în Occident datorită arabilor. Cum a avut loc această trecere?

1) Influența arabă a pătruns în Occident mai întîi prin *Spania:* califatul de Cordoba și-a atins apogeul sub domniile lui Abderrahman al II-lea (912—961) și Al-Hakam al II-lea (961—976). Școli și biblioteci s-au dezvoltat atunci, atrăgînd studenți din întreaga lume mediteraneană. Conform tradiției, Călugărul Gerbert, mai tîrziu papă sub numele de Silvestru al II-lea, din 999 la 1003, a fost primul european care a cunoscut operele alchimice arabe, deși personal el a fost mai ales teolog și matematician.

2) Dar mai ales cruciadele au făcut legătura între Apus și civilizația arabă și au trezit un viu interes pentru știința orientală. Să notăm și rolul Siciliei ca mijlocitoare între Orient și Italia: astrologul Michel Scott și-a dedicat lucrarea *De Secretis* (1209), în care teoriile alchimice erau pe larg dezvoltate, stăpînului său, împăratul Frederic al II-lea de Hohenstaufen.

Alchimia a început a fi la modă în Apus spre mijlocul secolului al XII-lea, dată la care a fost tradusă din arabă în latină lucrarea cunoscută sub denumirea de *Turba philosophorum:* este o lucrare anonimă, haotică și obscură, care relatează un fel de conciliu ținut de filosofi, pentru a fixa termenii vocabularului ermetic; interlocutorii sînt Anaximene, Empedocle, Socrate, Xenofane și ceilalți mari gînditori ai Greciei, curios arabizați în Ixidimus, Pandolfus, Frictes, Acsabofen. Traducerile din arabă devin din ce în ce mai numeroase și suscită, în secolul al XIII-lea, un adevărat entuziasm pentru alchimie.

2. Ermetismul medieval: Tabula de smarald. — Începînd cu secolul al XII-lea, a apărut în Apus o

întreagă serie de lucrări atribuite lui Hermes[1], dintre care cea mai cunoscută este *Tabula de Smarald* (în latină: *Tabula smaragdina*), pe care toți alchimiștii au comentat-o, începînd cu evul mediu. Este un text foarte scurt, a cărui traducere o dăm în continuare[2].

„E adevărat, fără minciună, cert și foarte real. Ceea ce se află jos e la fel cu ceea ce se află sus, iar ceea ce se află sus e la fel cu ceea ce se află jos, pentru a împlini miracolele unui singur lucru."

„Și așa cum toate lucrurile au venit și vin din Unul, tot așa aceste lucruri s-au născut din acest lucru unic, prin adaptare."

„Soarele este tatăl, Luna este mama, vîntul l-a purtat în pîntec, Pămîntul este doica; *Thelemul* (Telesma: voință) întregii lumi se află aici;"

„Puterea sa este fără margini pe Pămînt."

„Vei despărți Pămîntul de Foc, subtilul de dens, încetișor, cu mare îndeminare."

„El urcă de la Pămînt la Cer, și coboară din nou imediat pe Pămînt, și adună puterea lucrurilor superioare și inferioare. Vei avea astfel toată gloria lumii, și de aceea orice întunecime se va îndepărta de tine."

„Este tăria puternică a oricărei forțe, căci ea va învinge orice lucru subtil și va pătrunde orice lucru solid."

„Așa a fost creată lumea."

„Iată izvorul unor minunate adaptări arătate aici."

[1] Cf. L. Thornidke, *A History of Magic...*, t. II, New York, cap. XLV.

[2] In Poisson, *Cinq traités d'alchimie*, p. 2—3.

„De aceea am fost numit Hermes Trismegist, avînd cele trei părți ale Filosofiei universale."

„Ceea ce am spus despre operația Soarelui este complet."

Totul este misterios în acest text cu adevărat „ermetic", în sensul curent al termenului:

— Data și originea sa: alchimiștii îi atribuiau o origine fabuloasă; *Tabula* ar fi fost, după ei, gravată pe un smarald (de unde numele) de către Hermes în persoană și găsită în mormîntul acestuia (scenariu clasic al literaturii ezoterice; să ne gîndim la descoperirea mormîntului lui Rosencreutz, relatată în manifestul rosicrucian intitulat *Fama Fraternitatis Rosae Crucis).* Istoricii s-au străduit să dateze acest text, al cărui cuprins a fost păstrat fidel în manuscris din secolul al XIII-lea. *Tabula de Smarald* pare a fi traducerea unui text arab (secolul al X-ea?) care ar fi redat la rîndul său un original grec, mult mai vechi (secolul al IV-lea?).

— Subiectul însuși care este tratat: la prima vedere, acest text straniu poate părea verbalism și delir. Totuși, pentru cei ce sînt la curent cu doctrina ermetică și cu alchimia, această operă bizară este, în realitate, plină de sens: regăsim în ea doctrina unității cosmice, aceea a analogiei și a corespondențelor între toate părțile Creației, ca și între Creație și Marea Operă; este un discurs pronunțat de Mercur înțelepților asupra felului în care se elaborează Opera filosofală (cf. cap. V și VIII).

Printre alte opere atribuite lui Hermes, trebuie să menționăm *Livre les XXIV Philosophes,* apocrif din secolul al XII-lea, în care găsim celebra definiție a lui Dumnezeu, „cerc al cărui centru este peste tot, circumferința nicăieri".

3. **Alchimiștii din secolul al XIII-lea.** — În secolul al XIII-lea alchimia a luat un mare avînt în Apus. Remarcăm adesea, la autori din acea perioadă, preocupări de ordin științific legate de grija sinceră de a salva ortodoxia catolică.

Sfîntul Albert cel Mare (1193—1280) s-a interesat de alchimie dintr-un punct de vedere științific, experimental, și lucrările sale relatează cu precizie un număr mare de fapte pozitive. Discipolul său, sfîntul Thomas de Aquino (1226—1274), nu a cultivat, contrar legendei, arta sacră. El considera totuși alchimia drept o știință perfect licită, atîta vreme cît nu abordează domeniul magic[1].

Roger Bacon (1214—1294) a fost unul dintre cei mai mari savanți ai epocii și s-a interesat mult de cercetările experimentale privind preschimbarea metalelor.

Cu doctorul Arnauld de Villeneuve (1245—1313), care a fost prietenul papei din Avignon, Clement al V-lea, alchimia se dezvăluie sub un aspect mai filosofic: el dezvoltă noțiunea, luată poate din Cabală, de *Spiritus*, care constituie vehiculul influenței aștrilor în univers și, prin analogie, intermediarul între suflet și corp în microcosmosul uman[2]. Tradiția îi-l dă drept discipol pe Raymond Lulle (1235—1313), „doctorul iluminat". Acest straniu personaj, născut la Palma, în insula Mallorca, a urmat întreaga sa viață marele proiect de a-i converti pe necredincioși prin apostolul său. După unii istorici recenți, tratatele sale alchimice ar fi apocrife.

De-a lungul secolului al XIII-lea, alchimia a luat,

[1] Cf. *Somme théologique*, II, qu. LXXVII, art. 2.

[2] Cf. M. Haven, *Arnauld de Villeneuve*, Paris, 1896.

la exterior, aparența unei științe a naturii, perfect compatibilă cu învățăturile curente ale bisericii. Dar iluminismul, care nu încetase să clocotească în această perioadă, n-a întîrziat să invadeze tratatele adepților...

4. **Secolul al XIV-lea.** — Secolul al XIV-lea a cunoscut o deosebită dezvoltare a operelor scrise, precum și apariția din ce în ce mai puternică a tendințelor teosofice. Deja *Roman de la Rose*, veritabilă capodoperă a poeziei ermetice, ai cărei autori erau Guillaume de Lorris, apoi Jean de Meung, exalta, sub o formă simbolică, Marea Operă mistică, în paralel cu descoperirea Pietrei filosofale, datorită căreia sufletul uman atinge seninătatea perfectă a inițierii prin încercări multiple. Trandafirul reprezentînd în același timp Grația divină și Piatra. Aceleași tendințe ezoterice în *Divina Comedie*, a lui Dante[1].

Alchimiștii cei mai marcanți din această perioadă au fost Petrus Bonus (din Ferrara); fratele mai mic Jean de Roquetaillade[2]; Martin Ortholain (*Ortolanus*); John Cremér și celebrul Nicolas Flamel.

5. **Nicolas Flamel și Arta regală.** — Flamel (1330—1418), originar din Pontoise, stabilit la Paris ca scriitor public, apoi ca librar-jurat al Universității, se va consacra mai tîrziu arhitecturii, reconstruind mai ales biserica Saint-Jacques-de-la-Boucherie din care

[1] Cf. E. Aroux, *Dante hérétique*.., Paris, 1939.

[2] J. Bignami-Odier, *Etudes sur J. de R.*, Paris, Vrin, 1952.

n-a mai rămas decît clopotnița). După ce a tatonat timp de 24 de ani, ajutat de soția sa Pernelle, a descoperit manuscrisul unui anume *Abraham Evreul*, reprezentînd Marea Operă într-o serie de figuri, al căror secret Flamel avea să-l pătrundă ca urmare a unei lungi călătorii în Spania[1]. Nicolas Flamel era într-adevăr un maestru al *Artei regale*, ce urma să se răspîndească în timpul secolului al XV-lea, care încheie propriu-zis evul mediu.

6. **Secolul al XV-lea.** — În secolul al XV-lea, alchimia se dezvăluie de-a dreptul ca un mare sistem iluminist: în acea epocă tulbure, în care ereziile erau tot mai dese, în care doctrinele teosofice și magice se răspîndeau în toată Europa, alchimia devine o doctrină secretă, disimulată sub forme alegorice și misterioase și a căror inspirație pare a fi departe de devoțiunile populare curente. Multe lucrări din acea perioadă sînt anonime. Totuși, cîteva personaje se impun atenției: Jean de la Fonteine, staroste al orașului Valenciennes; Isaac Olandezul; Bernard, conte de Trévise (1406—1490); Eck de Sulzbach; englezii George Ripley (1450—1490) și Thomas Norton ...

7. **Basile Valentin.** — Trebuie să-i acordăm un loc aparte lui Basile Valentin, care ar fi trăit într-o mănăstire benedictină, la Erfurt, către 1413. Manuscrisele sale, regăsite, după legendă, în biserica din Erfurt după ce o coloană a fost sfărîmată de

[1] Vezi Leo Larguier, *Nicolas Flamel, Paris*, „J'ai lu", 1969.

un fulger, nu au fost tipărite decît în 1602. De aceea mulți istorici l-au considerat drept personaj mitic, și operele sale sînt uneori privite ca fiind posterioare lui Paracelsus... Oricum, aceste lucrări sînt de cel mai mare interes; găsim acolo, exprimată în toată amploarea sa, concepția gnostică despre alchimie. Găsim și descrierea unor noi corpuri chimice, cum ar fi antimoniul, precum și utilizarea unor procedee noi, ca folosirea baghetei divinatorii pentru descoperirea metalelor ascunse în sînul pămîntului. Diferite opere ale lui Basile Valentin, în special celebrele sale *Douze clefs*, sînt ilustrate, avînd curioase planșe simbolice.

8. **Renașterea.** — Cu secolul al XVI-lea, încep să apară deja cîteva lucrări *chimice*, în sensul modern al cuvîntului: astfel, Georg Agricola (1494—1555) redactează unul din primele tratate de mineralogie științifică, *De Re Metalica* (Basel, 1530). Alchimia ajunge la apogeu și se unește cu cabala, magia și teosofia, care se ivesc la lumină: neo-platonismul lui Marsilio Ficino, neo-pitagorismul lui Nicolaus Cusanus, cabalismul creștin al lui Johannes Reuchlin și al lui Pico de la Mirandola... Natura devine un imens laborator unde materia, mereu în fermentație, este acoperită cu mii de forme de „artiști" invizibili, aflați sub conducerea unui Maestru Suprem. Fiecare ființă își are principiul particular de organizare, ceea ce Paracelsus va numi *archeus*. Lumea este domeniul acțiunilor și interacțiunilor reciproce. Cît despre om, imagine a lui Dumnezeu și redare pe scurt a întregii creații, el este într-adevăr centrul universului. Alchimiștii devin din ce în ce

mai numeroși. Inventarea tipografiei permite o difuzare considerabilă a scrierilor adepților[1]. Și societățile secrete apar ca ciupercile: sinteza acestor aspirații va fi făcută de mișcarea *Frères de la Rose-Croix*, care se va extinde mai ales în secolul următor.

Printre numeroșii adepți din secolul al XVI-lea, putem cita: în Italia, J. Augurelli (1454—1537), autor al unui poem celebru, *Crysopeea;* în Franța, Blaise de Vigenère, Jacques Gohori, Denis Zachaire . . ., în Anglia, Samuel Norton (1548—1604), celebrul John Dee (1527—1608) și prietenul său Edward Kelley; în țările de limbă germană, abatele Johann Tritheim (1462—1516), misteriosul Solomon Trismosin și mai ales Paracelsus.

9. **Paracelsus.** — Pe adevăratul său nume Teofrast Bombast von Hohenheim, Paracelsus s-a născut la Einsiedeln, în 1493. Existența sa este un adevărat roman de aventuri: timp de zece ani, ca urmare a studiilor medicale, duce o viață hoinară prin toată Europa și, reintors în patrie în 1526, obține o catedră la Universitatea din Basel. Întrucît își atrage ostilitatea colegilor, el trebuie să părăsească orașul și își va relua existența nomadă, de-a lungul căreia operează vindecări miraculoase. Moare la Salzburg, în vîrstă de 48 de ani[2].

Este, înainte de toate, medic; dar, pentru el, me-

[1] J. Delumeau, *La civilisation de la Renaissance*, Paris, Arthud, 1967.

[2] Excelentă biografie a lui Paracelsus în lucrarea lui D'R. Allendy, *Paracelse, le médicin maudit*, Paris, Gallimard, 1937.

dicina nu poate fi separată nici de alchimie, nici de filosofie, nici chiar de religie. El vrea să cunoască toate forțele misterioase care acționează în natură și în om... Centrul doctrinei este distincția dintre *macrocosmos* și *microcosmos*, adică dintre univers și om, care formează doi termeni perfect asemănători: unul reproduce și repetă ceea ce se petrece în mod exact în celălalt. Viața ființei umane este inseparabilă de cea a universului: găsim acolo cele trei principii alchimice *(sarea, sulful, mercurul)* care se prezintă sub forma spiritului, a sufletului și a corpului cînd este vorba de ființa umană. Cît despre Dumnezeu, „centru și circumferință a tuturor lucrurilor", el învăluie întreaga Creație; de altfel, totul a emanat din El printr-un vast proces cosmologic (cf. cap. V, § 2). Omul este triplu: el aparține lumii divine prin sufletul său, lumii vizibile prin corpul său, lumii angelice prin fluidul vital, „spiritul", care se interpune între suflet și corp, aidoma unei legături. Universul este un flux și un reflux perpetue ale Vieții, trecînd prin om pentru a ajunge de la Dumnezeu la lucruri, de la lucruri la Dumnezeu. Sufletul omenesc conține în el toate științele, dar în stare latentă: a cunoaște înseamnă a se recunoaște pe sine-însuși, a regăsi în sine Știința, prin reculegerea sufletului care se privește în limpezimea iluminării divine și, spune Paracelsus, „acela care se cunoaște îl cunoaște implicit pe Dumnezeu"[1] ...

Acestui sistem teosofic, Paracelsus îi adăuga numeroase aplicații practice: el este acela care orien-

[1] Pentru o expunere detaliată a filosofiei lui Paracelsus, vezi W. Pagel, *Paracelsus*, Paris, Asthaud, 1963.

tează îndeosebi alchimia către fabricarea (prin *spagyrie)* a medicamentelor chimice.

Influența lui Paracelsus a fost considerabilă, atît din punct de vedere practic (spre exemplu, la Libavius 1560—1616, și la numeroși medici), cît și din punct de vedere speculativ; lui Paracelsus îi datorează sicietatea *Rose Croix* din secolul al XVII-lea direcțiile importante ale doctrinei sale.

10. **Prima treime a secolului al XVII-lea; „Frăția Rose-Croix".** — Începutul secolului al XVII-lea a cunoscut o dezvoltare deosebită a alchimiei sub toate formele sale. Adepții n-au încetat să străbată Europa în toate direcțiile; astfel, scoțianul Alexandru *Sethon,* după ce a parcurs toată Germania, de la vest la est, a fost arestat la Dresda și torturat pentru a revela secretul pulberii de proiectare; eliberat de polonezul Michael Sedzinvoj, mai cunoscut sub numele de *Sendivogius* (1566—1646), el a murit la puțină vreme după aceea ca urmare a rănilor oribile (1604)... Mai fericiți erau alchimiștii din anturajul împăratului Rudolf al II-lea (1562—1612): „Toți alchimiștii, scrie Figuier, oricare le-a fost naționalitatea și rangul, erau siguri de a fi bine primiți la curtea lui Rudolf. După ce se recunoștea, printr-un examen prealabil, că posedau știința cerută, erau introduși pe lîngă prinț, care nu întîrzia să-i recompenseze demn ori de cîte ori îl făceau martor al unei experiențe interesante".

În întreaga Europă Occidentală, alchimia era înfloritoare, cultivată de oameni cum erau președintele d'Espagnet *(Ascanum hermeticae philosophiae,* 1623), și Hesteau de Nuysement în Franța... Chiar și li-

teratura este influențată de doctrinele ermetice: să citățm lucrările curioase ale lui Cyrano de Bergerac (1620—1655).

Un om de mare importanță, medicul belgian Jean-Baptiste Van Helmont (1577—1664), reunește într-o vastă sinteză teoriile alchimice, teosofia ermetistă și propriile rezultate experimentale[1].

Dar alchimia de la începutul Marelui Secol este reprezentată mai ales de *Frăția Rose-Croix*, mișcare care se dezvoltă mai ales în Germania dar își extinde ramificațiile asupra întregii Europe occidentale. Doctrinele rosicruciene au rădăcini vechi în pămîntul germanic; dar origini apropiate ar putea fi găsite în mișcarea ocultă dezvoltată de anumiți discipoli ai lui Paracelsus, cum ar fi doctorul H. Knutrath (1560—1588), autor al curioasei lucrări intitulate *Amphitheatrum Sapientiae aeternae (Amfiteatrul Înțelepciunii eterne)*, mișcare al cărei scop era să ajungă prin iluminare la Cunoașterea totală și universală *(Pansofie)*. La începutul secolului al XVII-lea această tendință a atins apogeul printr-o punere în valoare a mișcării Rose-Croix, între ai cărei membri au fost, în Germania, Jean-Valentin Andreae (1586—1654), autor al lucrării *Noces Chymiques*, operă stranie care este, sub forma unei povestiri alegorice, în același timp un tratat de alchimie și un ritual de inițiere al Fraților; Hadrian von Mynsicht, zis *Madathanus*, și Michel Maier (1568—1622), doctor și consilier de stat al lui Rudolf al II-lea de Habsburg

[1] Vezi P. Nève de Mévergnies, *J. B. Van Helmont*, Liège et Paris, 1935.

și autor al unui mare număr de lucrări, în care imaginea și chiar muzica vin să sprijine textul. În Anglia, doctorul Robert Fludd (1574—1637) sistematizează doctrinele rosicruciene într-un vast ansamblu... Toți acești autori visează la o sinteză universală, care combinînd intuiția și observația, metodele *a priori* și experimentul, ar permite stabilirea unui contact intim cu Realitatea care stă la baza fenomenelor. Numindu-se depozitari ai celei mai înalte filosofii, păstrată fidel de „marii inițiați" din vremurile primitive, ei se consacră mai ales cercetării „Medicinei universale". Numai un adept poate descifra *Cartea Naturii*, care, deși deschizîndu-se tuturor privirilor, nu poate fi citită și înțeleasă decît de unii. Toate vechile aspirații iluministe, magice și teosofice, amestecate cu cercetările experimentale și cu un mare apetit de revoluție socială, ajung la doctrinele rosicruciene, care constituie un fel de apogeu și o încoronare a ceea ce era Ars Magna[1] (cf. cap. IX și apendicele 3). Această mișcare l-a influențat pe celebrul pantofar Jacob Boehme (1575—1624), care folosește simbolica și imageria alchimiștilor pentru a-și expune vastul sistem teosofic, a cărui influență urma să fie considerabilă atît în Germania cît și în Anglia[2].

IV. Declinul istoric al alchimiei

1. **Sfîrșitul secolului al XVII-lea.** — Cu a doua jumătate a secolului al XVII-lea începe discreditarea

[1] Bernard Gorceix, *La Bible des Rose-Croix*, PUF, 1969.

[2] G.C.A. von Harless, *Jacob Bolhme und die Alchemisten*, Berlin, 1870 și A. Koyré, *La philosophie de Jacob Boehme*, Paris, Vrin, 1929.

oficială a alchimiei și a altor științe oculte. Triumful filosofiei mecaniciste a lui Descartes atrage după sine o adevărată prăbușire a teoriilor alchimice: mulți savanți refuză să admită că o substanță oarecare ce ocupă o întindere este mai desăvîrșită decît toate celelalte; metalele au fost create de Dumnezeu pentru a rămîne ceea ce sînt și lumea întreagă rămîne în mod constant asemenea celei ce a fost în momentul Creației. Totuși, mai există alchimiști, dintre care mulți, cum ar fi J. R. Glauber (1603—1668), se cantonează în domeniul mineral și se îndreaptă încet-încet înspre chimia propriu-zisă, ca J. Kunckel (1620—1703), inventatorul fosforului, care, după multe încercări nefericite, abandonează credința în Piatra filosofală. Să remarcăm faptul că mari savanți de atunci: Newton[1], Robert Boyle, Leibniz continuă să creadă în posibilitatea transmutațiilor[2]. Mai rămîn mulți alchimiști: Pierre Boret (1620—1689), medic al regelui; J. F. Helvetius, pe adevăratul său nume Schweitzer (1625—1709); E. Ashmole (1617—1692); enigmatica Irénée Philatèthe; Thomas Vaughan ...

[1] Betty J. T. Dobbs, *Les fondements de l'alchimie de Newton*, tr. fr., Paris, Guy Trédaniel, 1981; Jean Zafiropulos și Catherine Nonod, *„Sensorium Dei"*, Paris, Belles-Lettres, 1976.

[2] Pentru tot ce precede, vezi H. Metzger, *Les doctrines chimiques en France*, PUF, 1923.

2. **Secolul al XVIII-lea.** — Începînd cu secolul al XVIII-lea s-ar părea, la prima vedere, că alchimia se stinge, devenind *chimie* propriu-zisă; după teoria numită a *flogisticului* (nu este focul însuși, care cuprinde corpurile combustibile, ci „principiul focului", „flogisticul") datorată lui Stahl (1660—1734), chimiștii încep să întoarcă spatele adepților și, cu teoriile lui Lavoisier, ruptura va fi completă: noțiunea de corp simplu este incompatibilă cu transmutațiile... Există, totuși, alchimiști tradiționali: eruditi ca Pernety sau Lenglet du Fresnoy, magi și taumaturgi, cum ar fi contele de Saint-Germain și nu mai puțin celebrul Cagliostro, *alias* Joseph Balsamo (1743—1795), mistici și teosofi ca Eckhartshausen, autor al lucrării intitulate *La nuée sur le Sanctuaire*, autentică manifestare rosicruciană[1]... Istoria alchimiei din secolul al XVIII-lea ia sfîrșit în epoca revoluționară cu Alliette, zis *Etteilla*, care se pretindea elev al lui Saint-Germain.

3. **Alchimiștii contemporani.** — Alchimia trebuia totuși să supraviețuiască tuturor revoluțiilor și, în zilele noastre, ea mai are încă partizani înfocați...

Secolul al XIX-lea a avut alchimiștii săi, cum a fost Cambriel[2], Cyliani[3], Tiffereau... Dar secolul XX îi va avea de asemenea și încă la o scară și mai

[1] Asupra lui E., vezi importanta lucrare a lui Antoine Faivre, Klincksieck, 1969.

[2] Care va influența *Notre-Dame de Paris* (1829) a tînărului Victor Hugo.

[3] Bernard Husson, *Deux traités alchimiques*, Paris, Omnium littéraire, 1963.

vastă. Ar fi chiar imposibil să-i menționăm pe toți. Să-i semnalăm doar pe Jollivet-Castelot, *hiperalchimistul*[1], alchimista rusă Krijanovkaia[2], misteriosul Fulcanelli[3] și fidelul său discipol Eugène Canseliet, baronul Alexandre von Bernus și emulul său Armand Barbault, Roger Caro, Patrick Rivière, Jean Dubuis, Solazaref...

[1] Fondator al unei *Societăți alchimice a Franței*, atașată de Rose-Croix.

[2] În jurul romanului ermetic *L'elixir d'immortalité*.

[3] Autor al volumelor *Mystère des cathédrales* și *Demeures philosophales*, reeditate la Jean-Jackues Pauvert, Paris.

BCU CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

CAPITOLUL V

FILOSOFIA ERMETICĂ

I. Generalităţi

Am văzut că alchimiştii îşi atribuie bucuros epitetul de „filosofi" şi că un mare număr dintre ei pretind că prezintă o cunoaştere profundă a Naturii: *filosofia ermetică*.

1. **Formare şi caractere generale.** — De-a lungul evului mediu s-a perpetuat o doctrină sau, mai degrabă, un ansamblu de doctrine, sub multiple influenţe. Această „filosofie ermetică" a transmis moştenirea tuturor doctrinelor teosofice de la finele perioadei antice, uneori combătute cu înverşunare de autorităţile religioase, dar continuînd subteran de-a lungul a multe secole: ermetism propriu-zis, gnose diverse, păginism mistic, religii de mistere, neo-platonism ... (cf. cap. III). Mai tîrziu, filosofia ermetică a făcut împrumuturi din cabala evreiască, fără a se confunda, totuşi, cu aceasta din urmă.

Este semnificativ să vedem această asamblare de doctrine diverse prezentîndu-se ca un sistem tradiţional coerent, care nu e lipsit de grandoare. Doctrină secretă, ascunzîndu-se privirii profanului sub

vălul alegoriilor și simbolurilor, transmisă prin tradiție orală și prin inițiere, ea a tins, mai ales începînd cu secolul al XV-lea, să se stabilizeze într-un ansamblu coordonat. În ciuda divergențelor de detaliu, ideile principale au rămas aceleași, de la cărțile de farmece din evul mediu (și tratatele antice...) pînă la tratatele lui Paracelsus și Fludd, sau chiar pînă la scrierile din secolul XX.

2. **Universul.** — Cum este remarcat de Lambert, „cîmpul de studiu al alchimistului nu trece dincolo de sistemul său, mai exact, de universul solar; acest punct trebuie bine reținut. În tratatele de alchimie, se vorbește uneori de constelații, dar acestea nu servesc decît la definirea poziției pe cer a planetelor universului solar". Găsim totuși la adepți un întreg sistem al lumii: în centru, Pămîntul; apoi vin cercurile celor șapte planete, cercul stelelor fixe; apoi vine *Empireul*, regatul spiritelor pure; în fine, dincolo de ansamblul universului, este Dumnezeu însuși, creatorul acestui Tot, pe care îl „învăluie" într-un anume fel, care „circumscrie totul fără a fi el însuși circumscris prin nimic" (v. Fig. 2). Regăsim în această concepție marile trăsături ale cosmologiei gnostice[1].

3. **Dumnezeu și lumea.** — Textele ermetice insistă cînd asupra *imanenței* Divinității în lume, cînd asupra *transcendenței* raportat la univers. De fapt, Dumnezeu nu este independent de lume și tinde

[1] Cf. H. Leisegang, *La gnose*, Tr. fr., Paris, Payot, 1951, cap. II.

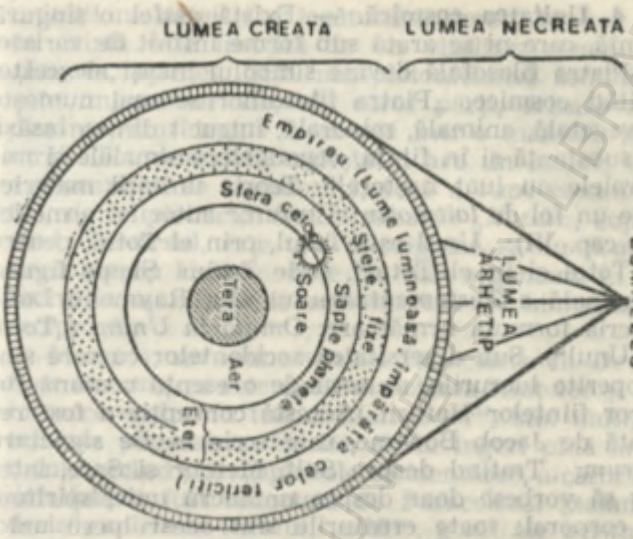

FIG. 2. CONCEPȚIA GNOSTICA DESPRE UNIVERS (DUPA LEISEGANG).

adesea să se cufunde în ea: autorii folosesc bucuros expresia „natură naturantă" *(Natura naturans)* pentru a desemna Divinitatea. (Această expresie n-a fost inventată de Spinoza: o găsim utilizată, cu mult timp înainte, de Robert Fludd și Giordano Bruno care au luat-o de la ermeticii medievali.) Prin extensie, orice ființă din lume, orice există este o parte din Dumnezeu. Mai mult: istoria lumii este și istoria lui Dumnezeu; fără Creație, Dumnezeu ar fi rămas o simplă posibilitate nediferențiată; dacă Dumnezeu e vizibil în Univers, este pentru că s-a exprimat prin el (cf. § 2).

4. **Unitatea cosmică.** — Există astfel o singură Ființă, care ni se arată sub forme infinit de variate. Și Piatra filosofală devine simbolul însuși al acestei unități cosmice: „Piatra filosofilor se mai numește și vegetală, animală, minerală, întrucît din ea însăși, în substanță și în ființă, vegetalele, animalele și mineralele au luat naștere[1]". Teoria unității materiei este un fel de *laitmotiv* al tuturor autorilor ermetici (cf. cap. VI): „Unul este Totul, prin el Totul, pentru el Totul și în el Totul", scrie Zosim. Și, pe figura terminală a *Testamentum*-ului său, Raymond Lulle înscria formula următoare: *Omnia in Unum* („Totul în Unul"). Sub diversitatea accidentelor cu care sînt acoperite lucrurile, se ascunde o esență comună tuturor ființelor Naturii. Această concepție a fost reluată de Jacob Boehme, care scrie în *De signatura Rerum:* „Tratînd despre Sulf, Mercur și Sare, înțeleg să vorbesc doar despre un lucru unic, spiritual și corporal; toate creaturile sînt acest lucru unic; dar proprietățile îl diferențiază. Cînd vorbesc de un om, de un animal, de o plantă sau de o ființă oarecare, toate acestea sînt același lucru unic. Tot ce e corporal este o unică esență, plante, copaci și animale; dar fiecare diferă după cum la început Cuvîntul *fiat* i-a imprimat o calitate" (aici este fundamentul doctrinei *„Însemnurilor"*, care a fost amplu dezvoltată de Paracelsus).

5. **Viața Cosmosului.** — Lumea este concepută ca un vast organism. Totul este animat, viu: ideea

[1] Khunrath, *Amphitheatrum.*

unității materiei și a legăturii intime între tot ceea ce există este însoțită de un vitalism generalizat. „Lumea, spunea deja neo-platonicianul Iamblikos, este un animal viu, ale cărui părți, oricare ar fi distanța, sînt legate între ele într-o manieră necesară". Tot ce există trăiește și are un suflet; viața evoluează și se transformă, fără a rupe continuitatea, de la pietricică la Dumnezeu: „*Natura*, cuprinzînd Universul, este *una* și originea sa nu poate fi decît eterna Unitate. Este un vast organism, în care lucrurile naturale se armonizează și simpatizează reciproc"[1].

Moartea, ne spune același Paracelsus în *De Natura Rerum*, nu este decît disocierea ființelor și „reîntoarcerea lor în trupul Mamei lor". Mai mult, totul este populat cu spirite, de la îngeri pînă la demoni, trecînd prin „spiritele elementare", a căror listă detaliată a fost redactată de Paracelsus: „salamandrele", spiritele focului; „silfii", genii ale aerului și furtunilor; „ondinii", spirite ale apelor; „gnomii", puteri terestre, paznici ai cavernelor și ai comorilor . . .

6. **Teologia solară.** — În cosmos, centrul energiei nu este altul decît Soarele, sursă permanentă a forței universale, desemnată prin nume diferite: *Telesma* (Tabula de Smarald), *Archeu* (Paracelsus Van Helmont), Sufletul Lumii (Fludd) . . . Prin coagularea sa, această Lumină a format corpurile și materialele din care se compune universul sideral. Soarele men-

[1] Paracelsus, *Philosophia ad Athenienses.*

ține ființele în existență; energia sa animă lumea și omul. De unde caracterul divin atribuit Soarelui, izvor al întregii vieți: energia unică, emanată de Soare, însuflețește constant ființele Universului. Adepții regăsesc astfel străvechiul cult solar: astrul zilei devine tabernaculul Divinității, expresie vizibilă a Cuvîntului divin.

7. **Dualismul sexual.** — O teorie derutantă pentru un om de știință ar fi aceea a dualismului sexual, care a fost amplu dezvoltată de autorii ermetici: toate opozițiile, toate simpatiile și antipatiile care sînt constatate în lume provin din opoziția a două principii complementare, un principiu activ și *masculin*, un principiu pasiv și *feminin*. Regăsim aici străvechi concepții milenare: Dumnezeu era hermafrodit înaintea Creației; el s-a împărțit apoi în două ființe opuse, al căror coit a produs lumea (cf. mai departe § 2). Soarele este masculin, iar Pămîntul feminin. Principiul feminin este încarnat îndeosebi în Lună: ea este Mama, zeița mereu fecundată, dar virgină, reprezentată printr-o femeie încoronată cu stele și purtînd pe trupul său semiluna... Unirea bărbatului cu femeia, opoziția principiului generator și a principiului fecundat, devine explicația ultimă. De unde o întreagă serie de simboluri împrumutate din limbajul sexual și exprimîndu-se sub forme de o varietate infinită.

8. **Cele trei lumi.** — „Există trei lumi, scrie Robert Fludd, lumea arhetip, macrocosmosul și microcosmosul, adică Dumnezeu, natura și omul." Lumea divină închide în ea ființa oricărei manifestări, în-

văluie toate celelalte lumi, căci ea este acest „cerc al cărui centru e pretutindeni, iar circumferința nicăieri". Lumea materială și omul sînt construiți pe același plan divin: există trei persoane în Dumnezeu, trei principii materiale („Sulful", „Sarea" și „Mercurul"), trei principii care formează ființa umană (trupul, spiritul, sufletul). Totul este analogic, corespondență...

9. **Macrocosmosul și microcosmosul.** — Alchimiștii caută corespondențe subtile mai ales între univers și ființa umană. Omul este numit microcosmos („Lumea mică"), pentru că oferă în rezumat toate componentele universului.

Omul este de altminteri o reflectare a macrocosmosului, fiind construit după aceleași legi: „Ceea ce este sus e la fel cu ceea ce se află jos" (Tabula de Smarald) (vezi anumite diagrame, cum ar fi *pecetea lui Solomon:* două triunghiuri echilaterale întrepătrunse reprezintă, unul macrocosmosul, celălalt microcosmosul) (Fig. 3). Nașterea omului este analoagă cu aceea a universului (Paracelsus spunea: „Studiul materiei este și știința genezei lumii"). Dualismul uni-

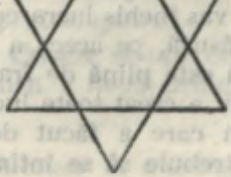

FIG. 3. PECETEA LUI SOLOMON.

BCU IAȘI CENTRU VECHI

versal este marcat în om prin separarea sexelor, care, altădată, erau unite; regăsim la Boehme și la mulți alți teosofi această veche teorie a androginatului primitiv al omului, comun atîtor mitologii antice.

10. **Prăbușirea și mîntuirea.** — Universul și omul se află astăzi într-o stare de decădere. Adepții creștini dezvoltă într-o mulțime de variante teoria păcatului originar, mereu conceput ca un divorț între suflet și trup și ascendentul celui din urmă asupra primului. Dar omul poate ajunge la mîntuire, cu atît mai mult cu cît sufletul omenesc este, prin esență, o parte segmentată a sufletului divin: ermetismul se prelungește în mod natural prin misticismul activ, extaz, iluminism. Iluminarea, aliată cu arta, poate reda veșnicia pierdută și poate regăsi regenerarea cosmosului însuși (cf. cap. IX).

11 **Paralelism între Natură și Artă.** — Arta alchimică se află în strînsă corespondență cu natura. Arta nu este, de altfel, conform exprimării lui Robert Fludd, decît „maimuța naturii": laboratorul adeptului este el însuși un fel de microcosmos, de lume mică, raportat la univers. De unde principiul formulat adesea, conform căruia *Marea Operă realizează un proces analog celui al Creației Lumii;* alchimia refăce în vas închis lucrarea Naturii și chiar, într-o anumită măsură, pe aceea a Divinității. Și literatura alchimică este plină de fraze de genul: „La început, Dumnezeu a creat toate lucrurile din nimic, masă confuză din care a făcut deosebire limpede în șase zile. Așa trebuie să se întîmple și în magisterul nostru".

II. Cosmologia ermetică

Cosmologia eremetică este partea cea mai elaborată a sistemului, aceea pe care o regăsim cît mai asemănătoare cu ea însăşi la adepţi. Dacă autorii, mai ales cei din secolele al XVI-lea şi al XVII-lea, au dezvoltat sisteme adesea foarte complicate în detalii, trăsăturile principale au rămas mereu aceleaşi şi este probabil să fie descoperite tezele fundamentale în jurul cărora gravitează toate speculaţiile.

1. Trăsături caracteristice ale cosmogoniei ermetice:

1) Această cosmogonie („naşteere a lumii") este, în acelaşi timp, o *teogonie:* Dumnezeu se afirmă datorită Creaţiei şi se revelează Lui-însuşi. Dumnezeu este principiul existenţei şi posibilului. Tot ceea ce există, tot ceea ce se vede actualmente a fost mai întîi indivizibil în Dumnezeu. Principiul unic a dat naştere tuturor lucrurilor diferenţiate, prin transformări succesive: „Cum toate lucrurile au fost şi au venit din Unul, la fel toate lucrurile s-au născut din acest Lucru unic, prin adaptare".

2) Procesul de Creaţie se operează datorită separării şi apoi a unirii a două principii: *Focul*[1], care

[1] Este „Marele Arhitect" al francmasonilor, într-o anumită măsură cel puţin.

joacă rolul masculin, și *Materia,* principiu feminin, comparat cu un uter imens. Focul, primul aspect al emanației divine, fecundează materia, dînd astfel naștere tuturor ființelor care compun universul. Regăsim schema:

— materie primară, Haos nediferențiat, de unde se va ivi diversitatea universală: „Toate lucrurile provin din aceeași sămînță, ele au fost toate generate la origine de aceeași mamă"[1];
— diviziune a acestei materii prime în elemente;
— formare a corpurilor pornind de la aceste elemente.

3) Creația realizează trecerea de la putere la act. Ea este o „explicație", în sensul etimologic (lat. *explicare* — a desface, a desfășura), o desfășurare a posibilităților ființei.

4) Cosmosul, adică universul ordonat, este nu numai ivit din Haos, dar și *produs pornind de la Haos* și nu de la nimic *(ex nihilo).* Vibrația originară din *Fiat lux* determină debutul procesului prin care Haosul este ordonat spre a deveni Cosmos, dar nu adaugă nimic substanțial posibilităților care se aflau în Haos în starea „informă și vidă".

Pornind de la aceste teorii de bază, ermeticștii au elaborat sinteze uneori extrem de complexe, dar în care se regăsesc mereu liniile de bază ale cosmogoniei primitive, exprimată cu ajutorul simbolurilor foarte vechi împrumutate limbajului generației (să ne gîndim la vechiul simbol al *Oului Lumii* — a că-

[1] Basile Valentin, *Char de triomphe de l'antimoine.*

rui imagine este „Oul filosofic" — pe care îl regăsim în cosmogoniile hinduse, chaldeene, egiptene etc.). Iată, cu titlu informativ, expunerea ideilor lui Paracelsus despre geneza lumii, idei care au exercitat o mare influență asupra alchimiștilor de mai tîrziu.

2. **Ideile lui Paracelsus.** — La origine nu exista decît suprema Unitate cosmică nediferențiată, *Iliasterul*, „Materia primară" a tuturor lucrurilor, „marele Mister" *(Mysterium magnum)*, de nepătruns și fără formă, prodigioasă rezervă de posibilități și de forțe, care le vor comunica tuturor ființelor proprietățile lor de o diversitate infinită. În aceste tenebre primordiale, substanță a tot ceea ce ființa ar putea deveni, dar în stadiul posibilităților virtuale și nedistinse, se găsește înscrisă în starea de neant întreaga dezvoltare ulterioară a ființei. Pentru a se manifesta, acest principiu unitar se polarizează prin diferențiere binară de un principiu negativ, feminin, pasiv (Cagaster) și de un principiu pozitiv, masculin. Unirea lor dă naștere la *Haos* sau *Ideos:* Iliasterul s-a divizat, s-a descompus și a făcut să țîșnească din sînul său această materie primară *(Hyl)*, pe care Paracelsus o compară cu Apele Genezei, care conțineau substanța tuturor lucrurilor. Acțiunea Luminii active asupra acestui *Limbus major*, îl descompune pe acesta în trei principii *(Sulf, Mercur, Sare)*, a căror unire produce materia devenită corporală *(Iliadus)* cu cele patru elemente ale sale, sau „mame" ale lucrurilor. Procesul de creație se încheie prin apa-

riția diferitelor ființe ale universului, grație diviziunii și evoluției în *mysteria specialia:* forța vitală se reflectă în semințele terestre *(Limbus minor),* care își au originea în Pământ[1].

[1] Cf. Paracelsus, *Werke,* ed. nouă în 5 vol. (de W. E. Peuckert), Basel, Schwabe & Cie; Georges Cattané, Serge Hutin și Beatrice Whiteside, *Paracelse: l'homme le medicin, l'alchimiste,* Paris, La Table Ronde, 1966; Walter Pagel, *Paracelse,* tr. fr., Paris, Arthaud, 1963. În plin secol XX, s-au mai găsit alchimiști care să propăvăduiască aplicarea medicală a doctrinelor lui Paracelsus: cel mai celebru a fost, în Germania, Alexander von Bernus. Cf. biografia sa de F. A. Schmitt, Nürnberg, Hans Carl, 1971.

BCU CENTRALA UNIVERSITY LIBRARY

CAPITOLUL VI

TEORIILE ALCHIMICE

1. **Unitatea materiei.** — Am evidențiat deja faptul că unul din fundamentele filosofiei ermetice era afirmarea unității materiei pe care adepții o reprezentau prin vechiul simbol al șarpelui mușcîndu-și coada *(Ouroboros)*. Această afirmație se regăsește ca postulat fundamental al alchimiei teoretice: *materia este una*, spuneau alchimiștii, *dar ea poate lua forme diferite și, sub aceste forme noi, se poate combina cu ea însăși și poate produce noi corpuri, în număr nedefinit*. Acestei „materii primare" ei îi dădeau denumirile cele mai diverse: sămînță, haos, substanță universală, absolut[1] etc. Această teorie nu este, pe drept cuvînt, o invenție alchimică: Platon, deja, în *Timeea* sa, dezvoltase această noțiune de *materie primară*, comună tuturor corpurilor și aptă să dobîndească toate formele; dar alchimiștii au dezvoltat-o considerabil și au dus-o pînă la consecințe extreme.

Totul trece și se schimbă în lume, totul este supus unei perpetue deveniri, dar nimic nu moare, ni-

[1] Cf. Balzac, *La recherche de l'Absolu*.

mic nu dispare: *Ouroboros* este simbolul evoluției, care renaște fără încetare din propria distrugere, într-o mișcare fără sfîrșit. „Tot ceea ce poartă caracterul ființei sau pe al substanței, scrie d'Espagnet în *Enchiridion physicae restitutae*, n-o mai poate părăsi și, prin legile naturii, nu-i este îngăduit să treacă la non-ființă"[1].

E necesar de altfel ca materia, în diferitele sale forme, să fie reductibilă la un constituent comun pentru ca transmutația să devină posibilă. Cum remarcă Synesius, în experiența alchimică adeptul nu creează nimic: el modifică materia, schimbîndu-i forma.

2. **Cele trei principii: Sulful, Mercurul, Sarea.** — Totuși, alchimiștii disting două principii opuse, Sulful și Mercurul, cărora le asociază un termen mijlociu: *Sarea*. Paracelsus a fost acela care a popularizat faimoasa diviziune tripartită: *Sulf, Mercur, Sare* (numită și *Arsenic*), care fusese dezvoltată înaintea lui de Geber, de Roger Bacon și de Basile Valentin.

Trebuie să remarcăm încă de acum că aceste denumiri de Sulf, Mercur, Sare (sau Arsenic) nu desemnează corpurile chimice cu același nume, ci reprezintă anumite *calități* ale materiei: Sulful desemnează proprietățile active (de exemplu: combustibilitatea, putere de a ataca metalele), Mercurul, proprietățile zise „pasive" (de exemplu, strălucire, volatilitate, fuzibilitate, maleabilitate); cît despre Sare, este mijlocul de unire dintre Sulf și Mercur, com-

[1] Citat de Poisson, în *Théorie et symboles des alchimistes*.

parată adesea cu spiritul vital care unește sufletul cu trupul: Mercur este *materia*, principiul pasiv, feminin; Sulful este *forma*, principiul activ, masculin; cît despre Sare, ea este *mișcarea*, termenul mijlociu datorită căruia Sulful dă materiei toate felurile de forme (așa găsim „legea triunghiului", aceea a *ternarului:* cele două principii postulează un al treilea).

Sulful și Mercurul simbolizează cele două proprietăți contrarii ale materiei: „Spun: există două naturi, una activă, una pasivă. Stăpînul meu m-a întrebat: care sînt aceste două naturi? Și eu am răspuns: una este natura caldului, cealaltă natura recelui. Care este natura caldului? Caldul este activ și recele pasiv"[1]. Sulful este principiul fix, Mercurul, principiul volatil. De unde, tabelul următor:

Materia primară { *Sulf* { *Masculin* { *Activ* { *Cald* { *Fix*
Mercur { *Feminin* { *Pasiv* { *Rece* { *Volatil*

Alchimiștii deduc de aici o întreagă teorie asupra genezei metalelor, de unde calificativele de *tată* și *mamă* ale metalelor, date Sulfului, principiu activ, și Mercurului, principiu pasiv: separate în sînul pămîntului, cele două principii, atrase fără încetare unul de celălalt, se combină în diverse proporții, pentru a forma metale și minerale sub influența focului central; și, conform expresiei lui Albert le Grand, în *Composé des Composés*, „doar diferența de coacere și de digestie produce varietate în specia metalică".

3. **Cele patru elemente.** — Alchimiștii reiau vechea teorie greacă a celor patru elemente *(Tetraso-*

[1] Arthepius, *Clavis majoris sapientiae.*

FIG. 4. CELE PATRU ELEMENTE.

mia). Pentru a evita orice fel de neînțelegere, se cuvine să insistăm asupra punctului următor: cele patru elemente *(Apă, Pămînt, Aer, Foc)* nu desemnează realitățile concrete al căror nume îl poartă. Sînt *stări*, modalități ale materiei: „Cele patru elemente răspund, într-adevăr, aparențelor și stărilor generale ale materiei. Pămîntul este simbolul și suportul stării solide. Apa este simbolul și suportul lichidității. Aerul este simbolul și suportul volatilității. Focul, și mai subtil încă, răspunde în același timp noțiunii substanțiale de fluid eterat, suport simbolic al lu-

minii, al căldurii, al electricității și noțiunii fenomenale de mișcare a ultimelor particule ale corpurilor"[1]. Alchimiștii disting două elemente vizibile, Pămîntul și Apa, închizînd în ele două elemente invizibile, Focul și Aerul, și fac să corespundă aceste patru elemente cu cele patru calități tradiționale (cald, rece, umed, uscat) (Fig. 4). Pentru a-i da un corespondent Sării, se descrie un al cincilea element, *Eterul* sau *Chintesența*, un fel de mediator între trup și forța dătătoare de viață care îl pătrunde.

O concepție des utilizată este aceea numită a *ciclului lui Platon:* există un schimb periodic continuu între elemente (Focul se condensează în Aer; Aerul se schimbă în Apă; Apa, solidificîndu-se, devine Pămînt; Pămîntul se schimbă în Foc. Apoi transformarea se produce din nou în sens invers).

Pe de altă parte, alchimiștii se străduiesc să pună în legătură clasificarea Sulf-Sare-Mercur cu teoria celor patru elemente, de unde rezultă tabelul următor[2]:

Materie primară unică indestructibilă	*Sulf* — Principiu fix	*Pămînt* (Stare vizibilă, solidă).
		Foc (Stare ocultă, subtil).
	Sare	*Chintesență* (Eter).
	Mercur — Principiu volatil	*Apă* (Stare vizibilă, lichidă).
		Aer (Stare ocultă, gazoasă).

În sfîrșit, geneza celor patru elemente îi preocupă mult pe adepți, de unde și multiplele interpretări ale

[1] Berthelot, *Origines de l'alchimie*, p. 253.

[2] Dat de A. Poisson, *Théories et symboles des alchimistes*, p. 17.

Tabulei de Smarald. Iată, legat de aceasta, o tentativă de a elucida un pasaj obscur din numita scriere, datorată unuia dintre interpreții moderni ai doctrinelor alchimice, Dr. Lambert: „Se pare, după părerea noastră, că este ușor de interpretat acest pasaj, dacă-l raportăm la emanația primordială, sau Telesma, care, venită din Soare, trece prin cele patru stări ale materiei, despre care am vorbit, focul, aerul, apa și pământul. Soarele este tatăl pentru *Telesma*, el emite în starea de foc... Vîntul l-a purtat în pîntecul său, altfel spus, acest Telesma, abandonînd starea de foc, trece la starea de aer, simbolizată de vînt. Luna este masa sa: este vorba aici de trecerea la starea de apă. Pămîntul este doica sa, adică Telesma își dobîndește materializarea în substanță solidă, a cărei reprezentare este pămîntul" (Fig. 5).

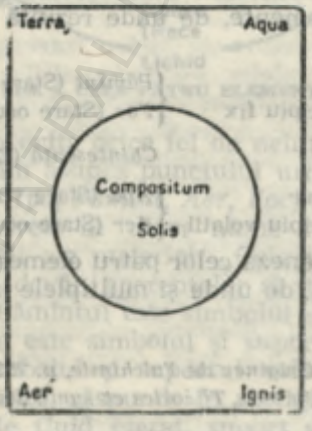

FIG. 5. CELE PATRU ELEMENTE DUPĂ R. LULLE

4. **Cele șapte metale.** — Alchimiștii distingeau șapte metale, dintre care două *perfecte*, adică inalterabile: aurul și argintul, simbolizate de Soare și Lună, și cinci *imperfecte*, simbolizate de planete și reprezentate de semnele acestora din urmă:

Arama	♀	Venus
Fier	♂	Marte
Staniu	♃	Jupiter
Plumb	♄	Saturn
Mercur (argint viu)	☿	Mercur
Argint	☾	Luna
Aur	☉	Soare

FIG. 6. METALE ȘI CORESPONDENȚE PLANETARE.

Fiecare metal este pus în raport cu o planetă, ceea ce antrenează o legătură între alchimie și astrologie: adepții studiază astfel influențele planetare asupra formării metalelor în sînul Pămîntului. Deja filosoful neo-platonician Proculus scria: „Aurul natural, argintul și fiecare dintre metale, ca și celelalte substanțe, sînt zămislite în pămînt sub influența divinităților celeste și a efluviilor lor. Soarele produce aurul, Luna argintul, Saturn plumbul și Marte fierul"[1].

Metalele sînt considerate drept ființe vii: „Bronzul, ca și omul, are un trup și un suflet. Sufletul este aburul care se ridică în timpul distilării și al sublimării; corpul este ceea ce rămîne în alambic...

[1] *Commentaire sur le Timée*, cité par Poisson, *op. cit.*

unind trupul și sufletul, sînt rechemate la viață corpurile moarte" *(Turba)*. Și alchimiștii dezvoltă un întreg ansamblu de teorii curioase despre geneza metalelor, dintre care le vom prezenta pe cele esențiale. Metalele, spun ei, ca toate ființele create, cu aceeași origine: materia primară; „metalele sînt toate asemănătoare în esența lor, nu diferă decît prin formă"[1]. Aurul este perfecțiunea regnului metalic, scopul constant al Naturii. Dar acest scop este întîrziat de numeroase accidente și vicisitudini, de unde și nașterea metalelor inferioare: aurul, scop viu al perfecțiunii metalice, se formează în măruntaiele Pămîntului, pornind de la o materie primitivă, pe care o maturizează aștrii; dar există metale „bolnave", adică metale de rînd. În ciuda oricărui fapt, metalele tind în mod activ către perfecțiune prin ciclul fier→aramă→plumb→staniu→mercur→argint→aur; transmutarea se operează astfel gradat de-a lungul secolelor în măruntaiele Pămîntului. Unii autori, cum ar fi Glauber, în cartea sa *Opus minerale* (*Opera minerală*, Amsterdam, 1651), ajung la o concepție ciclică: metalele, o dată aflate în starea de aur, parcurg ciclul în sens invers, devenind din ce în ce mai imperfecte, pînă la fier, pentru a urca apoi din nou spre perfecțiune, și tot așa la infinit; există aici un fel de presentiment al viziunilor moderne asupra radioactivității și transmutației spontane a corpurilor . . .

Doctrinele alchimiștilor cu privire la metale au fost violent combătute încă din secolul al XVI-lea;

[1] Albert le Grand, *De Alchimia*.

astfel, Thomas Eraste, unul dintre cei mai virulenți adversari ai lui Paracelsus, nega posibilitatea transmutației metalice, afirmînd că fiecare metal, avînd propria sa formă, este incapabil să se preschimbe în alt metal. Critici la adresa doctrinei transmutației au fost de altfel formulate mai întîi nu în numele experienței, ci al religiei, care declara că puterile omului sînt limitate și incapabile să modifice esența corpurilor naturale.

5. **Alchimie și chimie.** — Alchimia a fost adesea apropiată de chimia modernă și, de fapt, găsim de multe ori la adepți presentimentul anumitor teorii contemporane: unitatea materiei, posibilitatea transmutării elementelor etc. Le datorăm, de asemenea, descoperirea unui mare număr de corpuri noi: acidul sulfuric, antimoniul etc., precum și inventarea procedeelor tehnice destul de perfecționate. Dar, în realitate, găsim acolo două concepții ale științei diametral opuse: „Științele noastre moderne, scrie Dr. Sauné, procedează înainte de toate prin analiză, noi scindăm orice studiu în mai multe domenii distincte, în interiorul cărora totul devine simplu; în același timp în care se mărește numărul achizițiilor în știință, se multiplică numărul domeniilor, ca și cel al termenilor întrebuințați. Dimpotrivă, alchimiștii presupuneau un paralelism perfect între toate manifestările naturale și chiar supranaturale. Cuvintele folosite sînt aceleași pentru ordinele unor fenomene foarte diferite". Chiar dacă facem abstracție, în ce privește alchimia, de aspectele sale filosofice și spirituale, există totuși un abis între scopurile alchimistului și cele ale chimistului modern: pe plan ma-

terial scopul adeptului este să purifice substanțele, să le combine și să le exalte calitățile, în așa fel încît să le aducă la un stadiu mai avansat de evoluție. Domeniul său primordial nu este de altfel constituit de substanțele materiale propriu-zise, ci de energiile latente pe care le conțin. Prin acționarea unor puteri spirituale, alchimistul poate sublima elementele materiale în elemente invizibile, poate materializa substanțe invizibile; de unde și posibilitatea a ceea ce se numește *palingenezie*: pentru Paracelsus, dacă un obiect își pierde substanța materială, forma sa invizibilă rămîne în natură și, dacă ajungem să îmbrăcăm din nou această formă cu materie vizibilă, îi permitem să reapară (astfel alchimiștii menționați de Kircher, în *Mundus subterraneus*, pretind că reconstituie o floare pornind de la cenușa ei).

„Chimia vulgară, scrie Pernety în *Fables grecques et égyptiennes dévoilées*, este arta de a distruge compușii pe care i-a format natura, iar chimia ermetică este arta de a conlucra cu natura pentru a o perfecționa". Și F. Hartmann ne spune: „Este o eroare să confundăm alchimia cu chimia. Chimia modernă este o știință care se ocupă doar de formele exterioare în care elementul materiei se manifestă. Ea nu produce niciodată nimic nou. Se pot amesteca, compune și descompune două sau mai multe corpuri chimice, de un număr de ori nelimitat, și le putem face să reapară sub forme diferite, dar, în cele din urmă, nu va exista nici o creștere de substanță, nimic mai mult decît combinarea substanțelor care s-au folosit la început. Alchimia nu amestecă sau nu compune nimic, ea face ca ceea ce există deja în stare latentă să crească și să devină activ. Prin urmare,

alchimia este comparabilă cu botanica sau cu agricultura, mai degrabă decît cu chimia. Și, în felul acesta, creșterea unei plante, a unui copac sau a unui animal este un proces alchimic care se propagă în laboratorul alchimic al naturii și executat de Marele Alchimist, puterea activă a lui Dumnezeu în Natură".

În ultimă analiză, ceea ce diferențiază chimia de alchimie este vitalismul acesteia din urmă: chimia reduce manifestările organice la combinații chimice, în vreme ce alchimia asimilează manifestările lumii neînsuflețite unor fenomene biologice. De unde rezultă formule ca aceea a lui Paracelsus, în *Archidoxe magique:* „Nimeni nu poate demonstra că metalele sînt moarte și lipsite de viață... Or, eu afirm cu îndrăzneală că metalele, pietrele, la fel cu rădăcinile, ierburile și toate fructele sînt pline de propria lor viață".

Începem acum să fim familiarizați cu scopurile urmărite de adepți și vom putea aborda alchimia practică, *Marea Operă* propriu-zisă.

CAPITOLUL VII

ALCHIMIA PRACTICĂ

I. Marea Operă

Alchimiştii distingeau bucuros două Opere, simbolizate de doi copaci, „copacul lunar" şi „copacul solar":

— prin Mica Operă, sau *Micul Magister*, se urmărea obţinerea Pietrei Albe, capabilă să transforme metalele imperfecte în argint;
— prin Marea Operă, sau *Marele Magister*, se urmărea obţinerea Pietrei la roşu, care permitea operarea preschimbării în aur.

Dar înaintarea celor două Opere era absolut identică: Micul Magister mergea pînă la apariţia culorii albe, în vreme ce, dacă se continua lucrarea pînă la capăt, se obţinea Piatra roşie şi se desăvîrşea Marea Operă. Vom vorbi numai de aceasta din urmă, întrucît Mica Operă apare ca o simplă etapă din *Magnum Opus*.

Care sînt procedeele ce permit obţinerea Pietrei filosofale? Alchimiştii au scris mult despre acest subiect; e adevărat că, la prima lectură, textele nu sînt deloc elocvente. Să judecăm prin intermediul eşan-

tionului următor, extras din *Livre des douze portes*, de George Ripley[1]: „Alterează și dizolvă însoțirea între iarnă și primăvară, schimbă apa într-un cap negru și înalță-te prin culori variate spre Orient, unde se arată luna plină. După purgatoriu, apare Soarele alb și radios". Pe măsură ce evul mediu se stingea, autorii deveneau din ce în ce mai sibilini și se ajunge, în secolul al XVI-lea, la fraze de genul: „Eu scriu fabule. Tu vei atinge cu mîinile tale, vei vedea cu ochii tăi Azothul, adică Mercurul Filosofilor, care este suficient pentru a obține Piatra... Tenebrele apar pe fața abisului; Noaptea, Saturn și Antimoniul Înțelepților se arată; negreala și capul de corb al Alchimiștilor și toate culorile Lumii apar în ceasul conjuncției; și curcubeul și coada de păun. În sfîrșit, după ce opera va fi trecut de la culoarea cenușie la alb și la galben, vei vedea Piatra Filosofilor, Regele nostru și Stăpîn al Stăpînilor, ieșind din sepulcrul sticlos pentru a urca pe soclul unde tronează în corpul său glorificat... diafană cum e cristalul; compactă, fuzionînd ușor la foc, la fel ca rășina și fluentă ca ceara și mai mult decît argintul viu... de culoarea șofranului cînd este pulbere, dar roșie ca rubinul cînd este masă întegră (care roșeață este Semnătura perfectei fixări și a fixei perfecțiuni)"[2]. Adepții s-au străduit îndeosebi să păstreze secrete cele două puncte cruciale ale Magisterului: prepararea amestecului primitiv care, în *Oul filosofic*, urma să se transceandă pînă la Piatră; și „Cunoașterea focurilor", adică re-

[1] Citat din Figuier, *L'alchimie et les alchimistes*, p. 41.
[2] Khunrath, *Amphiteatru*, trad. Chacornac, Paris, 1900.

glarea căldurii care radiază în jurul vasului pecetluit. Este totuși posibilă interpretarea simbolismului textelor, pentru a încerca descoperirea demersului adepților. Iată care ar fi procedeul numit al *căii umede*, în alambic: „Nu există decît o Piatră, un singur fel de a opera, un singur foc, un singur fel de a arde, pentru a ajunge de la alb la roșu, și totul se desăvîrșește într-un singur vas"[1]. E de la sine înțeles că dăm aceste indicații cu titlu pur informativ și cititorul nu trebuie să se aștepte la a găsi aici rețeta descoperirii Pietrei Filosofale, dacă ea există!... (cu privire la *calea uscată*, vezi Apendicele 1).

Pentru a simplifica expunerea vom face abstracție de Sare (cf. cap. VI). Iată care erau diferitele faze ale Marii Opere, în procedeul cel mai des folosit de „artiști":

1) preliminarii;
2) prepararea materiei Pietrei;
3) arderea în Oul Filosofic;
4) prepararea Pietrei filosofale.

1. **Preliminarii.** — Alchimistul trebuie să-și construiască el însuși aparatele și să-și instaleze laboratorul într-un loc liniștit, la adăpost de privirile indiscrete. Respectînd ritmul anotimpurilor, operatorul începea de obicei primăvara confecționarea Magisterului, pentru că Natura, spuneau adepții, plină de *Spiritus mundi*, era atunci mai aptă să conceapă și să dea naștere decît în orice altă perioadă a anului, Opera avînd drept scop să dezvolte în materie

[1] Pseudo-Avicenne, *Declaratio lapidis physici*, tr. în Poisson, *op. cit.*

puterile seminale, al căror aspect vizibil era întruchipat de Piatra filosofală, substanță regeneratoare.

Unii nu începeau niciodată operațiile fără să se fi asigurat înainte că planetele erau favorabile.

Pe de altă parte, adepții insistă asupra necesității unei asistențe a grației divine, concretizată de „focul secret" coborînd din Cer pe *athanor* (v. Fig. 8).

2. **Prepararea materiei Marii Opere.** — Prepararea materiei, adevărată cheie a Operei, era ca un fel de bază pe care se sprijinea întreg Magisterul:

Constă într-a materiei perfectă preparare.
Întreaga muncă, truda cea mai obositoare

(Augurelli, *Chrysopeea*)

Trebuia format un nou corp, reunind cele două principii antagoniste, care se cereau mai înainte extinse în starea de puritate absolută.

Ce corpuri urmau a fi folosite? În fond, totul în Natură fiind format din aceeași materie unică, diversificată în două principii antagoniste, se putea folosi orice substanță, vegetală, animală sau minerală, de unde exprimările de genul următor: „Materia Operei este minerală, animală și vegetală; de aceea ea reprezintă, o dată purificată, doctoria celor trei regnuri. Ea este la fel de secretă pe cît de comună; toți o cunosc, tineri și vîrstnici, bogați și săraci. Ea nu costă nimic altceva decît truda de a o culege și pregătirea sa poate fi făcută chiar de un copil, dacă este binecuvîntat de Dumnezeu"[1]. Alchimiștii au lu-

[1] S. Richter, zis *Sincerus Renatus*, autor rosicrucian de la începutul secolului al XVIII-lea, citat de Sédir.

crat cu un număr mare de substanțe, extrase din cele trei regnuri ale Naturii. Au încercat uneori chiar să adune direct materia îndepărtată a Pietrei; iată, în această privință, metoda preconizată de Richter: „Materia îndepărtată este o anumită umiditate foarte bogată în fluid universal; această materie nu se cere specificată, ci numai însemnată într-un fel inchoactiv de un spirit metalic pe care îl primește de la mama terestră. Acest spirit universal care coboară pe pământ se acoperă cu sare și sulf volatile și cu mercur fix din aer și foc. Putem atunci numi această materie *Haos* sau *Pământ haotic*. Artistul nostru trebuie să adune acest spirit cînd semințele lui Saturn îl fecundează, pe timp de ploaie și de furtună, preferabil în martie, cînd Soarele trece din Berbec în Taur, și în octombrie, cînd Soarele intră în Scorpion cu Luna în Capricorn. Să ia un vas de sticlă în formă piramidală, avînd la gură o pîlnie foarte largă, pentru a recolta ploaia; partea de jos a vasului comunică, printr-un tub, din locul înalt unde a fost așezat, cu laboratorul. Se recoltează două treimi din vas și se închide ermetic, pentru ca spiritele sulfuroase să nu se evapore; apa este apoi supusă primului grad de foc și, dacă se închid ferestrele, în așa fel încît nici o lumină să nu pătrundă în laborator, se vede vasul colorîndu-se cu toate nuanțele curcubeului; încetul cu încetul, se depune pe fundul vasului un fel de pămînt de aspectul tartrului, care este materia îndepărtată a secretului nostru". Dar adepții căutau uneori să evite procedeele care necesitau operații prea complicate: „Să presupunem

mai întîi, ne spune Roger Bacon[1], că ne-am extrage materia din vegetale: ierburi, copaci și tot ce se naște din pămînt. Va trebui să extragem din ele Mercurul și Sulful printr-o ardere îndelungată, operații pe care le respingem, întrucît natura ne oferă Mercur și Sulf gata preparate. Dacă am fi ales animalele, ar fi trebuit să lucrăm cu sînge omenesc, păr, urină, excremente, ouă de găină, în sfîrșit, tot ce se poate obține de la animale. Ar trebui, și în acest caz, să extragem prin ardere Mercurul și Sulful. Recuzăm aceste operații pentru motivul expus". Mijlocul cel mai practic era deci să se facă apel la regnul mineral, așa cum o indica de altfel formula adesea citată: *Visita Interiora Terrae Rectificando Invenies Occultum Lapidem* („Vizitează părțile interioare ale pămîntului, prin rectificare vei găsi piatra ascunsă"). Dar ce minerale trebuiau utilizate? Se putea face apel la *aur* și la *argint*, luate în cantități mici și care, unite, urmau să servească drept ferment, făcînd posibile transmutații considerabile, acționînd într-un fel prin multiplicare. Aceste două metale, simbolizate de *Soare* și de *Lună*, erau considerate drept corpurile cele mai bogate, unul în principiul Sulf, celălalt în principiul Mercur, cum o proclama un vechi adagiu al alchimiștilor greci: „Aurul naște aur, așa cum grîul dă grîu, cum omul naște om"[2].

Ar însemna să devină posibilă unirea Sulfului cu Mercurul, principiile masculin și feminin: „Mercu-

[1] *Miroir d'Alchimie*, trad. de Poisson, în *Cinq traités d'alchimie*.

[2] Unii alchimiști pornesc de la *cinabru*, minereu care aliază sulful și mercurul obișnuite.

rul singur, Sulful singur nu pot da naştere metalelor; dar, prin unirea lor, ele dau naştere diferitelor metale şi unor numeroase minerale. Deci este evident că Piatra noastră trebuie să ia naştere din aceste două principii"[1]. Ar fi vorba să devină posibil ceea ce se numeşte *Mariajul filosofic* al Sulfului cu Mercurul, adesea reprezentate de un rege îmbrăcat în roşu şi o regină îmbrăcată în alb (alchimiştii reprezentau uneori *Sarea*, mijloc de unire între celelalte două principii printr-un preot celebrînd căsătoria).

Materia primară asupra căreia se operează apare ca un secret operativ păstrat cu străşnicie. Ea este revelată în mod diferit, în funcţie de autori: de unde trebuia oare pornit? De la „sămînţa" aurului şi argintului? De la cimbru? De la un mineral sulfuros cum este stibina? De la galenă? De la galul de stejar? De la strania substanţă albăstruie-gelatinoasă (o algă primitivă căzută pe sol) numită *nostoc* sau „scuipatul lunii"? Tot atîtea păreri divergente, pe cîte căi posibile sau capcane eventuale de închidere a labirintului... Purificarea celor două principii era reprezentată de o fîntînă în care veneau să se îmbăieze regele şi regina, şi trebuia repetată de trei ori.

Urma o serie întreagă de operaţii avînd drept scop resuscitarea, retrezirea celor două polarităţi minerale. „Aurul este neîntrecut ca perfecţiune între toate metalele: este tatăl Pietrei noastre şi totuşi nu este materia ei; materia Pietrei este sămînţa conţinută în

[1] Roger Bacon, *op. cit.*

aur[1]. Cele două principii extrase din materia primară se găseau dizolvate; sărurile obținute, după ce se cristalizau, erau descompuse prin căldură; reziduul era din nou dizolvat cu acizi, simbolizați de lei care devorau Soarele sau Luna... În cele din urmă se obținea *materia proximă* a Operei, simbolizată de un lichid introdus într-o fiolă. Materia era închisă într-un vas, sau alambic, *Oul filosofic*; acolo se realiza împreunarea dintre rege și regină, conjuncția dintre Sulf și Mercur; după această căsătorie sau unire, materia lua numele de *Rebis* (etimologic *Res* și *Bis*, adică „lucru-doi"), fiind simbolizată de un corp cu două capete sau un hermafrodit.

3. **Arderea materiei în Oul filosofic.** — Materia Operei era deci închisă în acest *Ou filosofic* (Fig. 7); un vas de sticlă cu gît lung, sau un fel de baton mic, în general din cristal; orificiul, după ce materia era introdusă, trebuia închis cu grijă prin „pecetea lui

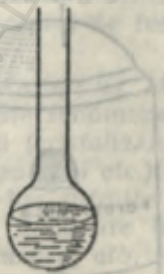

FIG. 7. OUL FILOSOFIC.

[1] Philatéthe, *Fontaine de la philosophie chimique.*

Hermes" (este originea expresiei curente: închizătură „ermetică"). Numele de „Ou filosofic" îi fusese dat urmînd analogii profunde: era un fel de simbol al „Oului lumii", ca un model redus al Creației; din el, ca dintr-un ou, trebuia să iasă, după incubație, Piatra filosofală (de unde denumirea de „casa Puiului"), „Copilul încoronat și învești mîntat cu hlamidă regală" (i se dădea și numele de „închisoare", căci „soții filosofici", o dată intrați, erau închiși acolo pînă la sfîrșitul Operei; de „cameră nupțială" — căci acolo se făcea „mariajul filosofic" al Sulfului cu Mercurul; de „sepulcru", căci „soții" mureau acolo după unire; după moartea lor, cum orice generare pornește de la putrefacție, se năștea „fiul" lor, Piatra filosofală).

Oul filosofic era așezat pe o tingire plină cu cenușă sau nisip și trebuia încălzit după anumite reguli în *athanor* (Fig. 8), un fel de cuptor cu reverber;

FIG. 8. ATHANOR.

după ce era aprins, focul trebuia să ardă neîncetat pînă la sfîrșitul Operei. Athanorul avea trei părți: partea superioară, în formă de dom, reverbera căldura: partea mijlocie comporta trei ieșiri în afară, în triunghi, pe care se sprijineau tingirea și Oul (două orificii opuse, închise prin pereți de cristal, permiteau să se vadă ce se petrecea în interior); în sfîrșit, partea inferioară, care conținea focarul, era străpunsă de găuri care creau acces aerului din exterior, avînd și o ușiță.

Marea dificultate consta în gradarea căldurii necesare pentru Operă (alchimiștii foloseau adesea o lampă cu ulei, prevăzută cu o feștilă de amiant. Mărind numărul firelor care compuneau feștila, se putea spori intensitatea căldurii). Erau, pare-se, patru gradații: prima, de la 60° la 70° (temperatura estivală a Egiptului, la soare); a doua se situa aproximativ între punctul de fierbere și punctul de fuziune al sulfului obișnuit; a treia era cu puțin inferioară temperaturii de fuziune a staniului; a patra era cu puțin inferioară punctului de fuziune a plumbului.

De îndată ce focul era aprins, *Marea Operă* propriu-zisă începea: diferite fenomene, numite *operații*, se produceau atunci (cristalizarea, degajarea de vapori, care se condensau apoi etc.); în cursul numitelor operații, materia lua diferite înfățișări, *culorile Operei*, care erau împărțite în principale (în succesiune invariabilă: *negru, alb, roșu)* și intermediare (gri, verde, galben, curcubeu etc.) care serveau de tranziție culorilor principale.

— După „căsătoria filosofică", apărea de îndată culoarea *neagră:* era faza desemnată sub numele de

putrefacție, și simbolizată printr-un cadavru, un schelet, un corb etc.

— Apoi Piatra devenea, progresiv, *albă;* era *învierea,* care dădea naștere multor alegorii (de exemplu, asupra celui de-al optulea pentacul din *Douze Clefs* de Basile Valentin, se remarcă: grăuntele, care se degradează în pămînt, renaște — corpul, care se descompune, reînvie la Judecata de Apoi; două comparații menite să demonstreze că materia închisă în Ou moare, se înnegrește, pe urmă „renaște" pierzînd culoarea neagră). Culoarea albă era simbolizată de obicei printr-o lebădă. Dacă s-ar opri Opera în acest punct, s-ar obține Piatra albă, capabilă să schimbe metalele în argint.

— În sfîrșit, după ce a trecut prin toate culorile curcubeului, Piatra devenea de un *roșu* strălucitor: era *rubinificarea,* simbolizată prin rubinul roșu, fenix, pelican, sau un rege nou încoronat închis în Oul filosofic.

4. **Prepararea Pietrei.** — Oul filosofic era spart pentru a scoate din el materia roșie: aveau atunci Piatra filosofală, roșie și perfectă, condensație activă a acelui *Spiritus mundi* „începutul și sfîrșitul tuturor lucrurilor" (Azoth). Dar, înainte de a fi utilizabilă, ea trebuia să mai suporte o preparare, desemnată sub numele de *fermentație:* Piatra, masă fiabilă roșie, era amestecată cu aur topit și, suferind un tratament determinat, creștea la infinit în calitate și cantitate.

5. **Piatra filosofală și proprietățile sale.** — Piatra filosofală trebuia să se prezinte sub forma unei pulberi roșii strălucitoare, „culoarea rubinului" (Para-

celsus), destul de grea. „Aceasta devine, scrie Ortholain (citat de Ganzenmuller), o piatră din ce în ce mai roșie, transparentă, fluidă, lichefiabilă, care poate pătrunde mercurul și toate corpurile dure sau moi și le poate transforma într-o substanță aptă a produce aur; ea vindecă trupul omenesc de toate slăbiciunile și îi redă sănătatea; datorită ei se poate obține sticla și se pot colora pietrele prețioase într-un roșu strălucitor, aidoma rubinului".

Operația constînd în transformarea unui metal de rînd în aur se numea *proiecție:* se lua un metal încălzit, în general mercur obișnuit (argint-viu), sau topit complet, mai ales plumb ori staniu, și se „proiecta" într-un creuzet o bucată de Piatră, care fusese în prealabil învelită în cearp. Se puteau opera astfel, după spusele adepților, transmutații considerabile: Sethon, în 1603, la negustorul Coch, în Frankfurt, ar fi schimbat în aur de o mie o sută cincizeci și cinci de ori greutatea mercurului. Van Helmont, datorită unui sfert de grăunte de Piatră filosofală trimis de un necunoscut, ar fi transformat în metal prețios de optsprezece mii șapte sute patruzeci de ori greutatea mercurului, în 1618, în laboratorul său din Vilvorde. Arnauld de Villeneuve mergea și mai departe: „Ea are, spunea el vorbind de Piatră, proprietatea de a suscita forma și de a o desăvîrși la infinit, căci partea de substanță ameliorată o ameliorează pe următoarea și tot așa la nesfîrșit (acest fapt evocă ideile moderne referitoare la „dezagregarea în lanț")... Cînd toată apa mării va fi argint-viu clocotit, sau plumb topit, dacă am pudra această imensă cantitate de lichid cu un pic din acest Leac, ea ar deveni de aur sau de argint". Proprietățile medicale

ale Pietrei erau, desigur, considerate, ca fiind cele mai importante: „Îndepărtați pe toți falșii discipoli, scria Paracelsus, care pretind că această știință divină nu are decît un scop: să producă aur sau argint! Alchimia, pe care ei o dezonorează și o prostituează, nu are decît un scop: să extragă chintesența lucrurilor, să prepare secretele, vopselele, elixirele capabile să redea omului sănătatea pe care a pierdut-o". Piatra putea fi folosită sub două forme: sub formă salină, ori dizolvată în apă mercurială *(Aur potabil)*. „Piatra filosofală vindecă toate bolile, scoate otrava din inimă, umectează traheea-arteră, eliberează bronhiile, vindecă ulcerele. Ea vindecă într-o zi boală care ar dura o lună, în douăsprezece zile o boală de un an, iar o boală mai lungă o vindecă într-o lună. Ea redă bătrînilor tinerețea"[1].

Ea este în același timp *Panaceul* și *Elixirul de viață lungă* (cf. cap. I). Dar nu conferă neapărat nemurirea: o moarte accidentală rămîne mereu posibilă... Adepții nu ezită, totuși, să meargă pînă la limită, susținînd că Piatra filosofală ne permite să intrăm încă din această viață în eternitatea Preafericiților (v. cap. IX). Adepții n-au contenit să prelungească lista puterilor mirifice ale Pietrei; aceasta trebuie să-i permită alchimistului să devină invizibil, să negocieze cu puterile celeste, să cunoască rațiunea ultimă a tuturor lucrurilor și chiar să se deplaseze în voia lui în spațiu: „Piatra ținută în căușul palmei te face invizibil. Dacă o coasem într-o lenjerie fină și dacă purtăm această lenjerie strînsă în

[1] Arnauld de Villeneuve, *Rosier des philosophes*.

jurul corpului, în așa fel încît să încălzească bine Piatra, ne putem ridica în aer cît de sus dorim. Pentru a cobori, e destul dacă desfacem ușurel lenjeria"[1].

Încă din secolul al XVI-lea, un anumit număr de gînditori au criticat credința adepților în Piatra filosofală: astfel, Cornelius Agrippa, în *Philosophia Occulta*, mărturisește că, în toate experiențele de transmutație cărora li s-a dedicat, n-a putut niciodată să obțină, la sfîrșitul Operei, mai mult aur și argint decît cantitățile infinitezimale de la care pornise. În secolul al XVII-lea, iezuitul Kircher conchidea că alchimia practică nu era o știință imposibilă, că poate într-o zi se ajunge la operarea transmutației metalelor, dar că, așa cum era pe vremea lui, arta sacră nu putea fi decît o himeră... În zilele noastre încă, alchimiștii mai continuă să descrie etapele ce trebuie realizate în laborator[2].

II. Homunculus

Unii alchimiști au crezut posibilă crearea artificială a unei ființe umane; este doctrina referitoare

[1] *Livre de la Saint-Trinité*, lucrare anonimă din secolul al XIV-lea, citată de Ganzenmuller.

[2] Cf. Roger Caro, *Le grand oeuvre photographié en couleurs*, Saint-Cyr-sur-Mer, Ed. Caro, 1959.

la *homunculus*, popularizată mai ales la Paracelsus, în *De natura rerum:* „Iată, ne spune el, cum trebuie procedat pentru a reuși: închideți timp de patruzeci de zile, într-un alambic, să putrezească acolo până începe să trăiască și să se miște, ceea ce se recunoaște ușor. După acest timp va apărea o formă asemănătoare cu omul, dar transparentă și aproape fără substanță. Dacă, după aceea, hrănim în fiecare zi acest produs, prudent și cu grijă, cu sînge de om și dacă-l păstrăm timp de patruzeci de săptămîni la o temperatură constant egală cu aceea a pîntecului unui cal, acest produs devine un copil adevărat și viu, cu toate membrele, aidoma celui născut de femeie, dar mult mai mic"[1].

Credința în *homunculus*, deși absurdă din punct de vedere științific (elementul mascul, izolat, nu poate da naștere la nimic), a avut un mare răsunet pînă chiar și în legendele populare, mai ales în Germania. Unii istorici au interpretat-o ca pe un îndepărtat ecou al minunatelor automate construite de mulți savanți din evul mediu și din Renaștere. Paracelsus însuși a dat poate un sens ezoteric cu privire la inițiere (cf. cap. VIII) și mulți interpreți moderni au crezut că marele medic a vrut, prin acest mit prometeic, să descrie în mod alegoric Piatra filosofală, măsterea „embrionului metalic"[2].

[1] Trad. după textul latin dat de Figuier, *L'alchimie et les alchimistes.*

[2] E. Canseliet, *Deux logis alchimiques*, p. 46.

B.C.U. „M. Eminescu"

CAPITOLUL VIII

ALCHIMIA MISTICĂ

1. **Avea alchimia un înțeles tainic?** — „Să știți că filosofii, din prevedere, scria misteriosul Basile Valentin, au scris diferite lucruri pentru ca ignoranții care nu tindeau decît să ajungă la aur ori argint să fie păcăliți" ... Or, există o concepție spirituală despre alchimie, conform căreia fazele succesive de preparare a Pietrei filosofale, operațiile „chimice", ar descrie în realitate purificările succesive ale ființei umane în căutarea cunoașterii iluminatoare. „Toți alchimiștii, notează unul dintre cei mai mari scriitori ai masoneriei moderne, O. Winth, nu se lăsau înșelați de simboluri. *Plumb* însemna pentru ei vulgaritate, bădărănie, lipsă de inteligență, iar *Aur* exact contrariul. Inițiați, ei nu se interesau de bunurile perisabile, de metalele obișnuite care îi fascinează pe profani. Ei raportau totul la om, care este perfectibil și în care plumbul este efectiv transformabil în aur." Simbolismul alchimic nu s-ar aplica, așadar, materiei, ci unei asceze interioare. Imaginile reprezintă evoluția psihismului. Materia asupra căreia trebuie lucrat este omul însuși: „Tu

ești materia însăși a Marii Opere" (Grillot de Givry), și Piatra filosofală desemnează scopul inițierii: omul transformat. Alchimia nu este altceva decît purificarea ființei, care îl va face pe om capabil să atingă suprema Cunoaștere: „Un om care, renunțînd la orice senzualitate și ascultînd orbește vrerea lui Dumnezeu, a ajuns să participe la acțiunea pe care o exercită inteligențele cerești, posedă chiar prin aceasta Piatra filosofală; niciodată nu va fi lipsit de nimic, toate ființele pămîntului și toate forțele cerului îi vor fi supuse"[1]. „Mercur al filosofilor" este în același timp principiul vieții universale a Naturii și acela al izbăvirii prin ascеză. Teoria despre *homunculus* are ea însăși un sens ascuns: este un simbol al noii noastre nașteri, al resurecției spirituale a omului prin inițiere; așa cum multe organisme vii par să se nască din materii în putrefacție, tot așa omul este capabil să se ridice deasupra corupției sale obișnuite.

2. **Ascеză și iluminare.** — Căutarea aurului semnifică, în realitate, descoperirea de comori incoruptibile și pur spirituale: „Cel care vrea să lucreze la Marea Operă trebuie să-și viziteze sufletul, să pătrundă cît mai adînc în ființa sa și să efectueze acolo o trudă ascunsă, misterioasă. Așa cum grăuntele trebuie învăluit în brazda ogorului, tot așa cel ce aude chemarea lui Dumnezeu trebuie, corectîndu-se, îndreptîndu-se, să obțină sublima transmuta-

[1] Paracelsus, *Archidoxe*.

ție a osuarului natal, infamă materie neagră, și să facă din cărbune un diamant strălucitor, din plumb fără preț aur pur. El va fi găsit Piatra tăinuită pe care o găzduia într-însul"[1].

Ființa noastră se cere purificată: faza de putrefacție, de „negru" prin care trece Piatra filosofală desemnează în realitate starea spirituală pe care Saint Jean de la Croix o numea „noaptea neagră a sufletului", stare negativă, în care omul își măsoară nimicnicia, mișcare de coborîre în care individul crede că atinge profunzimile abisului, dar care este necesară propășirii ulterioare. „Este vorba, după cum spune Fené Guénon, de a ne aduce ființa la o stare de simplitate nediferențiată, comparabilă cu ... aceea a *Materiei primare* ... pentru a fi aptă să primească vibrația acelui *Fiat lux* inițiatic; trebuie ca influența spirituală, a cărei transmitere îi va da această „iluminare" primară, să nu întîlnească nici un alt obstacol datorat vreunor „preformări" nearmonioase, provenind din lumea profană; și de aceea ființa trebuie redusă mai întîi la *materia primă*, ceea ce, dacă vrem să ne gîndim bine, arată destul de clar că procesul inițiatic și „Marea Operă" ermetică nu sînt în realitate decît unul și același lucru: cucerirea luminii divine, care este unica esență a oricărei spiritualități". Fazele Marii Opere corespund de altfel în mod strict celor ale inițierii. *Piatra filosofală*, pentru inițiați, este așadar înțelepciunea, intuiția, procesul spiritual care ne apropie de Dum-

[1] R. Amadou, *L'occultisme*, p. 160.

nezeu. A găsi Piatra filosofală înseamnă a fi rezolvat problema fundamentală, a fi descoperit secretul Naturii, grație unei Cunoașteri perfecte, dobîndită prin iluminare. Adevăratul alchimist îl vede pe Dumnezeu în toate lucrurile, transformă răul din lume în bine, se arată dispus a-și ajuta aproapele: „Pe scurt, dacă vrei să cauți *Piatra*, fii fără păcat, persevorează în virtute, spiritul tău să fie luminat de iubirea pentru limpezime și adevăr. Ia hotărîrea, după ce ai dobîndit harul divin pe care-l dorești, să întinzi mîna sărmanilor înglodați, să-i ajuți și să-i ridici pe cei care sînt în nenorocire"[1].

3. **Alchimie și francmasonerie.** — Așa cum am arătat deja, mai ales gînditorii masonici au dezvoltat această concepție extrem de filosofală despre alchimie. Și, în legătură cu aceasta, trebuie menționat că un mare număr de simboluri ermetice și alchimice au trecut în francmasoneria modernă: „Francmasoneria pare să nu fie altceva decît transfigurarea modernă a vechiului ermetism. Simbolismul masonic constituie, într-adevăr, o asamblare stranie a tradițiilor împrumutate de la străvechile științe inițiatice" (O. Wirth). Sînt multiplicate cu ușurință simbolurile și alegoriile comune masoneriei și adepților: echerul și compasul, pelicanul, Pecetea lui Solomon, Steaua strălucitoare, Lumina și Întunericul etc. E destul, de altfel, să ne amintim de rolul jucat de

[1] Basile Valentin, citat de A. Ouy, *La philosophie secrète des alchimistes.*

teologiile ermetice în ezoterismul corporațiilor medievale, mai ales în acelea ale constructorilor de catedrale. Un mare număr de edificii religioase din evul mediu sînt foarte bogate în semne ermetice, care au trecut la francmasoneria contemporană[1].

[1] Cf. Paul Naudon, *La Franc-Maconnerie*, colecția „Que sais-je?"; Oswald Wirth, *Le symbolisme hermétique*, Paris, „Le Symbolisme", 1931; baronul de Tschoudy, *Rituels alchimiques*, Paris, Arma Artis, 1985.

BCU CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

CAPITOLUL IX

„ARS MAGNA"

Vom aborda acum concepția cea mai ambițioasă a alchimiei tradiționale, desemnată uneori prin denumirea de *Ars Magna*, revelată în Europa mai ales începînd cu secolul al XIV-lea; lucrările de acest gen, mulate pe aspirații extatice și contemplative, sînt, pentru cititorul modern, veritabile scrieri inextricabile. Este totuși posibil să descoperim tezele lor fundamentale.

1. **Supraomul.** — Prin alchimia superioară adeptul devine un adevărat supraom, o ființă divină. Marea Operă este contopirea în Dumnezeu prin extaz, dar este și eliberarea fizică, descătușarea forțelor oarbe ale destinului, transmutația ființei de la iluzoriu la real, și accesul la imortalitate: „în aspectul său cel mai elevat, alchimia se ocupă de regenerarea spirituală a omului și arată cum, dintr-o ființă umană, se poate face un Dumnezeu; sau, mai bine zis, cum trebuie stabilite condițiile necesare pentru a dezvolta în om puterile divine" (F. Hartmann). Omul este materia Marii Opere al cărei Cuvînt divin este Alchimistul, iar Sfîntul Duh, Focul Secret,

Opera fizică, transmutația metalelor devin ceva accesoriu (*Parergon*, pentru cei din Rose-Croix) raportat la Opera principală (*Ergon*): „Adevărata știință regală și sacerdotală este știința regenerării, sau știința recontopirii omului prăbușit cu Dumnezeu"[1]. Dar trebuie să insistăm asupra faptului că operațiile materiale sînt păstrate: *adeptul practică simultan Opera mistică și Opera fizică*, acestea fiind analoage și paralele. Descrierea Operei fizice este strict adaptată operațiilor Operei spirituale și *vice versa*. Regăsim aici generalizarea principiului fundamental al filosofiei ermetice, conform căruia toate obiectele, toate ființele universului se află între ele într-un raport simpatic, căci emană toate de la aceeași Ființă, fiind legate printr-un fir misterios de aceeași Providență.

Condițiile prealabile devin fundamentale pentru desăvîrșirea Marii Opere: adeptul trebuie să înlăture toate dorințele trupești, să disprețuiască și să învingă corpul, pentru a putea beneficia de sprijinul divin. Ajutorul Divinității este necesar, Grația trebuie să coboare asupra alchimistului: „Îl avertizez pe căutător, dacă vrea să se îngrijească de mîntuirea sa vremelnică și eternă, să nu se aștearnă la drumul procedeului terestru înainte de a se fi debarasat de blestemul morții prin Mercurul divin... altfel lucrările sale vor fi zadarnice și știința sa nefolositoare"[2]. O întreagă serie de incantații sînt destinate

[1] D'Eckhartshausen, *La nuée sur le Sanctuaire*, trad. Savoret.

[2] Jacob Boehme, *De signature Rerum*.

să facă să coboare „Focul secret" în athanor. Adeptul nu trebuie să uite, mai ales, înainte de a opera, să recite anticul *Imn al lui Hermes:* „Univers, apleacă-ți urechea la rugăciunea mea. Pământ, deschide-te, ca masa apelor să mi se deschidă. Copaci, nu tremurați, vreau să-l aud pe Dumnezeul creației, Tot și Unul. Să se deschidă cerurile, să se domolească vîntul. Fie ca toate aptitudinile mele să celebreze totul și Unul" (trad. de Hoefer). Alchimia devine o adevărată religie, a cărei teză fundamentală va fi puterea nelimitată a spiritului asupra materiei: „Trebuie să ne amintim adesea, spune adeptul modern Fulcanelli[1], adagiul *Mens agitat molem* (Spiritul mișcă materia), căci convingerea profundă în ce privește acest adevăr este aceea care-l va conduce pe înțeleptul lucrător la sfîrșitul fericit al muncii sale. Din ea, din această credință robustă, își va extrage virtuțile indispensabile realizării acestui mare mister".

Sublimarea alchimică este în același timp ascensiune înspre contemplarea lui Dumnezeu și a Operei materiale: „arta" însoțește asceza; amîndouă constituie dublul proces al Magisterului. Opera spirituală se împlinește printr-o asceză metodic reglată, care pune în funcțiune toate procedeele susceptibile să genereze extazul, anihilînd rezistența corpului; el este desăvîrșit prin sanctificare, purificare radicală a ființei umane, care are loc grație coborîrii Spiritului divin, a „Focului secret", a „Apei arzătoare"; este adevăratul „botez al focului", pe care numai Cuvîntul lui Dumnezeu îl poate conferi. Dar, în ace-

[1] Fulcanelli, *Les demeures philosophales*, p. 200.

lași timp, artistul caută să realizeze Opera materială, care are drept agent energia plină de viață și universală, *Spiritus mundi;* el încearcă să aducă la lumină raza de foc, nepieritoare, dar închisă în sînul materiei obscure și informe; pentru aceasta, trebuie captat Focul Naturii, acest spirit fără de care nimic nu poate crește nici nu se poate nutri în lume, dar care este prizonier al întunericului opac; alchimistul trebuie să-l capteze pe măsura materializării sale.

Phénix este Piatra roșie, care renaște din propria cenușă, fiind de aceeași natură cu ceea ce-i dă naștere; este principiul Vieții, aidoma Cuvîntului divin și pe care adeptul îl surprinde în timp ce-l fabrică. Alchimiștii regăsesc vechiul mit al lui Dumnezeu care moare și renaște, și nu ezită să asimileze Piatra lui Hristos: „Imitați-i, așadar, și cînd veți fi văzut steaua lui, urmați-o pînă la leagănul lui; și veți vedea un copil frumos pe care-l veți spăla, pentru a-i cunoaște mai bine frumusețea. Cinstiți-l pe acest vlăstar regal, deschideți-vă comoara și oferiți-i aur; și, după moartea sa, el vă va da carnea sa și sîngele său, de unde veți extrage o doctorie suverană și necesară în cele trei regiuni din această lume"[1]. Iată cîteva expresii folosite de adeptul Nuysement și rezumate astfel de A. M. Schmidt: „Acest monarh, eliberat din mormînd, învingător al divinităților păgîne, darnic într-o eminentă demnitate față de săraci, binefăcător al lacomilor, el care-și păstrează unitatea, în vreme ce copleșește universul cu forța sa, el, care, disimulat sub o aparență plăpîndă, este totuși consubstanțial

[1] Philaléthe, *L'entrée ouverte*, citat de C. d'Ygé.

Divinității, el care renaște, Phoenix, putrezește, Grăunte, hrănește, Pelican, cu sîngele său pe fiii săi spirituali, se naște, Salamandră, din focul Spiritului și îl primește și se hrănește cu el, acest monarh nu este oare Isus-Hristos? Dar oare acest monarh ivit din sticla de cristal, înzestrat cu puterea de a transforma în aur toate metalele inferioare și în diamant vulgarul cristal, ivit în modul cel mai obișnuit, roșu și renăscînd fără încetare, ca Phoenix, putrezit ca grăuntele care se va reproduce, regenerînd din viața sa, aidoma Pelicanului, din materiile moarte, trăind, ca Salamandra, din diferitele focuri cu care se asigură coacerea reglată a Oului filosofic, chintesență trinitară ..., acest monarh, care în măruntaiele lumii și-ar realiza în liniște opera sa de aurificare, dacă tîrnăcopul minerului nu și-ar suspenda lentul proces, nu e oare Piatra filosofală?

Adeptul poate, încă din această viață, să ajungă la starea de Înviere, să-și transforme corpul muritor într-o imagine radioasă: „Scopul Marii Opere este (pentru adept) să se debaraseze atunci cînd va voi de trupul coruptibil fără a trece prin moarte"[1]. Piatra filosofală distruge masa grosieră și transformă trupul într-o esență luminoasă, mobilă la infinit, la adăpost de influențele exterioare, dar care continuă să păstreze întruna aparența omenească: „Aceluia, care va poseda Cuvîntul din înalt și se va uni cu Spiritul sclipitor de splendoare divină, îi va aparține destinul lui Moise și Elia"[2]. Corpul fizic poate

[1] Jacob, *Révélation alchimique.*

[2] Fludd, *Tractatus theologo philosophicus.*

fi transformat într-un „corp religios" analog celui pe care-l poseda Adam înaintea păcatului și celui pe care alesul îl va avea după Judecată. „Renașterea este triplă, ne spune Eckhartshausen *(op. cit.)*, mai întîi, renașterea rațiunii noastre; apoi aceea a inimii sau a voinței. Și, în sfîrșit, renașterea întregii noastre ființe. Prima și a doua sînt numite renașteri spirituale, iar a treia, renaștere corporală. Mulți oameni pioși, care-l căutau pe Dumnezeu, au fost regenerați în spirit și în voință; dar puțini au cunoscut renașterea trupească."

Adeptul, eliberat de contingențele și de accidentele experienței terestre, purificat moral și fizic, dotat de Piatra filosofală cu un adevărat „trup ceresc", dispune de triplul apanaj al Cunoașterii, al Puterilor și al Nemuririi. El comunică după bunul său plac cu Dumnezeu, se identifică cu El. Este salvat încă din această viață și nu va avea nevoie, ca muritorul de rînd, să fie judecat la sfîrșitul vremurilor. Dacă va rămîne pe Pămînt, dotat cu puteri supranaturale (a deveni invizibil, a se deplasa rapid peste tot după bunul plac, a înțelege și a vorbi toate limbile, a-i vindeca pe bolnavi etc.), înseamnă că va parcurge lumea, în scopul de a-i ajuta pe ceilalți oameni să-și realizeze mîntuirea, în același timp veghind cu grijă asupra purității tradiției... Dar, se grăbesc unii să spună, astfel de oameni sînt într-adevăr o excepție (în acest sens interpretează alchimiștii spusa evanghelică: „mulți chemați, puțini aleși"), iar Robert Fludd ne împărtășește vanele eforturi făcute de el întru descoperirea unor astfel de inițiați.

2. **Regenerarea Cosmosului.** — Transmutația, după ce a transfigurat ființa umană, se aplică întregului univers: adeptul se străduiește să regenereze lumea, pe care omul păcătos a antrenat-o cu el în prăbușire. El devine un adevărat salvator, cel care aduce mîntuirea umanității suferinde și cosmosului prăbușit. „Există, așadar, o alchimie intelectuală; o alchimie morală, una socială, una fiziologică, una astrală, una animală, una vegetală, una minerală, și încă multe altele. Dar alchimia spirituală rămîne modelul, cheia și rațiunea celorlalte. Și, conform enunțului lui Hermes, în faimoasa Tabulă de Smarald, cunoașterea uneia din aceste adaptări descoperă implicit pe aceea a tuturor altora" (*A. Savoret*). Scopul alchimiei nu va fi pe deplin realizat decît atunci cînd întreg universul va fi fost salvat: „Nu există diferență între nașterea eternă, reintegrarea și descoperirea Pietrei filosofale. Totul fiind ivit din eternitate, trebuie să se întoarcă acolo în același fel"[1].

Astfel înțeleasă, alchimia se îndepărtează sensibil de scopurile sale obișnuite și devine un fel de religie cu mistere, o taumaturgie inițiatică și ezoterică. Tehnica nu dispare, de altfel, combinîndu-se cu asceza în căutarea eliberării și a mîntuirii. Apogeul acestei mișcări în Occident a avut loc la începutul secolului al XVII-lea, cînd *Frații din Rose-Croix* au răspîndit o filosofie secretă grandioasă, cu prelungiri nebănuite; influența sa se va dovedi importantă și se va exersa

[1] J. Boehme, *De Signatura Rerum*.

mai ales asupra lui Jacob Boehme și a numeroșilor săi discipoli. La acești Rose-Croix, aspirațiile teosofice se amestecau cu un vast apetit de reformă socială: adepții, marii inițiați, trebuiau să guverneze Pămîntul, după venirea lui Hristos, și au reapărut străvechile credințe *milenariste*, care nu încetează să-și croiască drum în Occident... De altfel, alchimia n-ar fi exclus aspirațiile sociale. Astfel, misteriosul Philalèthe, care pretinde că a descoperit Piatra filosofală, în vîrstă doar de douăzeci și trei de ani, scria: „Să mai treacă vreo cîțiva ani doar și sper că argintul va fi la fel de disprețuit ca și zgura și că vom vedea căzînd în ruine acest animal opus spiritului lui Isus-Hristos. Poporul e nebun după el, națiunile fără minte adoră ca pe o divinitate acest metal inutil și greu. Să fie oare aici ceea ce trebuie să servească izbăvirii noastre viitoare și speranțelor pe mai departe?... Prevăd că scrierile mele vor fi la fel de apreciate ca și aurul și argintul cel mai pur și că, datorită lucrărilor mele, aceste metale vor fi la fel de disprețuite ca și gunoaiele"[1].

3. **Forme aberante ale alchimiei.** — Am studiat pînă acum autentica *Ars Magna*, așa cum era definită de adepții cei mai notorii. Trebuie să menționăm acum anumite forme aberante ale alchimiei care, dacă n-au avut niciodată importanță considerabilă, au făcut totuși să se vorbească de ele în mijlocul

[1] *L'entrée ouverte...*, citat de l'Allendy, *Paracelsus*, p. 165.

mărelui public: ermetismul pervertit s-a asociat cu cea mai abjectă vrăjitorie; exemplul cel mai semnificativ al alchimistului „negru" este faimosul mareșal Gilles de Rays, care — dacă e să dăm crezare mărturiilor de la procesul său — ar fi sacrificat mai multe sute de copii practicilor sale magice. „Alchimiștii" de felul acestuia au dezvoltat o întreagă serie de practici pe care ne vom mărgini să le enumerăm: „messa neagră", desfrîul erotic destinat să capteze „fluidul magic" care se degajă din împerecheri, omorul ritual care permite stringerea sîngelui omenesc necesar împlinirii Marii Opere... Amestec confuz de magie, de iluminism ordinar, aceste aberații nu au nimic comun cu adevărata alchimie: unii falși alchimiști, chiar în plin secol al XVIII-lea, par să se fi făcut vinovați (vezi exemplul citat de A. Ouy, în lucrarea sa *La philosophie secrète des alchimistes*), dar, trebuie repetat, acești indivizi rătăciți nu merită numele de alchimiști[1].

4. **Alchimie și tantrism.** — Rămîne totuși exact faptul că, în formele superioare ale ascezei alchimice, o stăpînire a energiilor sexuale joacă un rol magic și taumaturgic. Cînd e vorba de o căutare solitară, cînd de o ascezăîn doi: formarea cuplurilor alchi-

[1] Trebuie să remarcăm că doctrinele *luciferiene* sînt distincte de practicile josnice care s-au sprijinit pe ele: ocultiștii fac, de altminteri, o distincție între luciferism și *satanism* (cf. R. Ambelain, *Adam dieu rouge*, Paris, Niclaus, 1941).

miste[1]. De aceea alchimia se poate revela drept o cale tantrică, aceea a unei treceri ultime dincolo de spațiu și timp.

[1] Cf. Maurice Aniane, Notes sur l'alchimie (în culegere colectivă *Yoga*, Paris, Cahiers du Sud, 1953, pp. 243—273). Vezi romanele ezoterice ale lui Gustav Meyrink (tr. fr. la Ed. de la Colombe); E.L. Garstin, *The fire of the alchemists*, Londra, 1921; v. Julius Evola, *Métaphysique du sexe*, Paris, Payot, 1959. A se raporta și la studiile noastre: *Voyages vers ailleurs*, Paris, Payard, 1962; *Commentaires sur le „Mutus liber"*, Melzières-les-Metz, Le Lien, 1966; *L'amour magique*, Paris, Albin Michel, 1971; *L'immortalité magique*, „Marabout", 1973; *Les secrets du tandrisme*, ibid., 1973. Vezi și Eliecharles Flamand, *Erotique de l'alchimie*, Paris, Belfond, 1970.

BCU IAȘI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

CAPITOLUL X

INFLUENȚA ALCHIMIEI

Influența alchimiei a fost prodigioasă... Îi regăsim urmele într-o sumedenie de tradiții populare (cum este cazul unei legende provensale despre „Capra de aur", care sălășluiește într-o grotă plină de nenumărate bogății și care-l ucidea pe acela ce se încumeta să încerce a pune mîna pe ea; această tradiție a fost popularizată de romanul lui Jean Aicard). Rare sînt domeniile activității umane care n-au suferit influența Artei lui Hermes...

1. **Influența asupra artei și literaturii.** — Operele de artă inspirate de alchimie sînt extrem de numeroase: am menționat deja sculpturile simbolice ale anumitor edificii medievale. Să adăugăm și unele tablouri ori stampe de Rembrandt, Dürer, Jerôme Bosch... Numeroși sînt și scriitorii care datorează o parte importantă a inspirației lor lucrărilor adepților. E suficient să cităm pe Rabelais[1]; Cyrano de

[1] Vezi L. Sauné, *L'influence des chercheurs de la Médicine Universelle sur l'oeuvre de françois Rabelais*, thèse de Médicine, Paris, Le François, 1935.

Bergerac, ale cărui lucrări sînt literalmente împănate cu alegorii ermetice (începînd cu binecunoscutul mit al păsării Phoenix care renaște din propria cenușă, simbol al Pietrei filosofale); Goethe, al cărui *Faust*, inspirat dintr-o veche legendă, este o adevărată culme a ezoterismului; Balzac, la fel de vizionar ca și eroul său Balthazar Claës din *La recherche de l'Absolu*; Rimbaud „Vizionarul"... Alchimia a constituit și constituie încă un izvor inepuizabil de subiecte pentru pictori și scriitori[1].

2. **Influențe asupra tehnicii și științei.** — Se pare, la prima vedere cel puțin, că alchimia, cu rețetele sale stranii, cu teoriile sale ezoterice și scopurile sale ambițioase, a jucat vizavi de cunoașterea pozitivă rolul de frînă și chiar de obstacol. Această teorie, care aparține omului cult actual, a fost reluată în lucrări ce tind să demonstreze că „reveriile" ocultiștilor au blocat literalmente progresul științific normal, mai ales în secolele al XVI-lea și al XVII-lea[2]. Or, în realitate, toate aceste „miraje", toate aceste teorii ce par profund absurde savantului modern se dovedesc a fi exercitat, în mod paradoxal, o influență fecundă asupra dezvoltării tehnicii și chiar a științei propriu-zise. Într-adevăr, în vreme ce Universitățile medievale neglijau aproape cu totul experimentul, învăluit în vechea discreditare a tot ceea ce era

[1] *Cf.* R. Amadou și R. Kanters, *Anthologie litteraire de l'occultisme*,

[2] *Cf.* mai ales G. Bachelard, *Essai sur la connaissance approchée*, ed. a 3-a, Paris, Vrin, 1970.

ocupație manuală, alchimiștii nu se dădeau în lături să-și murdărească mîinile și să lucreze în laboratoarele lor, construindu-și ei înșiși cuptoarele, alambicurile și sticlele tubulare, căutînd Piatra filosofală, adepții (adevărați sau falși) au descoperit un mare număr de corpuri chimice importante: antimoniul, acidul sulfuric, apa regală, fosforul etc. Aparatele și procedeele lor sînt încă folosite și azi în laboratoare. Lucrările lor în domeniul medicinei au fost considerabile și le datorăm o mulțime de medicații minerale (să remarcăm de altfel că doctorii medievali nu foloseau aproape deloc în farmacopeea lor altceva decît medicații organice și că numai alchimiștii, care, așa cum am văzut, asimilau metalele unor ființe vii, puteau indica întrebuințarea medicamentelor minerale, pe care medicina tradițională le considera dăunătoare organismului uman). Pe scurt, dacă, în zilele noastre, ar fi absurd să-l subordonăm pe cel ce lucrează în laborator vechii alchimii, nu trebuie totuși să uităm a-i acorda acesteia locul cuvenit, deoarece a fost izvorul atîtor cercetări fecunde, de altminteri, nu datorită teoriilor „îndrăznețe" a avut Cristofor Columb ideea să întreprindă faimoasa expediție? În vreme ce unii teologi, convinși că Aristotel și discipolii săi medievali spuseseră totul, voiau să interzică omului înaintarea în cunoaștere, alchimiștii, neavînd bariere, se lansau cu îndrăzneală înainte, asumîndu-și spusele lui Synésius: „Știința poate orice, ea vede clar lucrurile pe care le poate zări, ea poate îndeplini lucruri imposibile".

Știința noastră contemporană trebuie, de fapt, să se considere datoare față de acești discipoli ai lui Hermes, care de altfel de multă vreme n-au încetat

să-și atragă profunda discreditare de care teoriile și practicile lor erau învăluite: oare nu alchimiștii au presimțit primii posibilitatea transmutației elementelor, teorie care constituie în zilele noastre postulatul însuși al cercetărilor asupra radioactivității și energiei atomice? „Unitatea materiei", „transmutațiile provocate": iată expresii foarte curente în limbajul savantului actual.

3. **Influența asupra gîndirii filosofice și religioase.** — Am avut ocazia să constatăm de nenumărate ori pe parcursul acestui mic volum că cercetările privind Piatra filosofală sau Marea Operă materială erau departe de a constitui tot ceea ce se numea alchimie (cf. cap. I). „Simbolurile alchimiei, scrie Achille Ouy, au acoperit de-a lungul anilor două ordine de realități sensibil diferite: operațiile chimice propriu-zise și filosofia ermetică. Aceste două preocupări cînd se îmbină intim — transmutația bizuindu-se în ultimă analiză pe principii foarte generale legate de natura materiei —, cînd se separă, fie pentru a lăsa în prim-plan opera de laborator, fie din contră, pentru a disimula, în spatele unui limbaj convențional, o filosofie secretă." Dacă ne punem întrebări referitor la influența exersată de această filosofie ermetică, nu putem decît să constatăm extraordinarul răsunet pe care aceste doctrine, ce par atît de străine spiritului „cartesian" al omului actual, l-a avut asupra gîndirii și mai ales asupra curentelor multiforme și destul de diverse, care sînt desemnate, începînd cu secolul al XIX-lea, sub termenul general de *ocultism* (să facem, în legătură cu aceasta, o paranteză: „ocultismul" este un feno-

men specific occidental. Să ne explicăm mai limpede: în vreme ce în Orient, de exemplu în India, doctrinele teosofice s-au dezvoltat în mod liber și chiar au reușit să se încorporeze, mai mult sau mai puțin, în religiile numite „oficiale", în Occident, doctrinele de acest gen, la fel de bogate și de diversificate ca și cele din Orient, au fost, dimpotrivă, obligate, prin persecuții multiple, să se ascundă vederii autorităților bisericești și laice, devenind științe „blestemate" și ascunse[1]. Tot ceea ce seamănă, de aproape sau de departe, cu teosofia și cu științele oculte a fost, după cum se știe, condamnat încă de la început de un mare număr de teologi (e destul să ne amintim lupta înverșunată dusă de Preoți împotriva gnosticismului și a doctrinelor similare). Și alchimia n-avea decît să meargă pe căi ocolite, dincolo de aceste atacuri, spre condamnare. Ambiția nemăsurată a adeptului ne face să ne gîndim la formula *Eritis sicut Dei* („Veți fi aidoma unor zei") prin care Șarpele îi seducea pe strămoșii noștri. Dar, așa cum am putut remarca, interdicțiile și condamnările n-au reușit să oprească dezvoltarea artei lui Hermes, care a fost cultivată chiar de membrii clerului, ca Albert le Grand, Roger Bacon, Raymond Lulle, Basile Valentin, Tritheim și mulți alții. De altfel, misticii creștini, cum au fost Luther, sau un alt german, Angelus Silesius (începutul secolului al XVII-lea), n-au ezitat a desemna fazele aprehensiunii mistice de Divinitate.

Filosofii propriu-ziși, ca și teologii, dar nu pentru aceleași motive, au aruncat ostracismul asupra „ocul-

[1] Ceea ce, desigur, nu exclude existența unui *esoterism* dorit în religiile orientale.

tului" judecat drept complet irațional și incompatibil cu orice cercetare pozitivă a adevărului. Mai ales cartesianismul a grăbit ruptura dintre rațional și irațional și acest divorț s-a accentuat o dată cu dezvoltarea raționalismului în secolul trecut. De altminteri, manualele de istorie a filosofiei par să consacre această eliminare, rezervîndu-și dezvoltările gînditoare a căror tradiție universitară a consacrat valoarea rațională... Și totuși, ezoterismul a jucat un rol mult mai important decît ne imaginăm pentru un anumit număr de filosofi, care ar părea totuși că încarnează raționalismul însuși. Și ar fi foarte interesant să studiem îndeosebi rolul pe care ermetismul l-a jucat în formarea unor oameni cum au fost Leibniz, care era secretarul unei societăți secrete de tip rosicrucian și al cărui sistem depunea mărturie pentru o lectură atentă a operelor lui Paracelsus, sau Hegel, care a consacrat un capitol elogios din *Istoria filosofiei* teosofului Jacob Boehme, a cărui operă a exersat, pe de altă parte, o influență considerabilă asupra sistemului filosofico-religios al lui Schelling. Descartes însuși, în timpul tinereții cel puțin, a avut aspirații mistice: n-a căutat oare să-i întîlnească pe Frații din confreria Rose-Croix, în timpul șederii sale în Germania? Și Spinoza nu socotea oare cu totul rezonabilă credința în Piatra filosofală? Ar exista astfel material pentru multiple cercetări al căror interes ar fi extrem de mare pentru cunoașterea curentelor gîndirii Europei moderne...

Cît despre ermetism și alchimia propriu-zisă, dacă rolul lor este în zilele noastre mult mai puțin important decît în evul mediu și în Renaștere, ele con-

ținuă totuși să existe și se mai tipăresc și azi lucrări care se inspiră în principal din simbolismul și seriile adepților. S-ar putea face de altfel un întreg studiu psihologic, foarte interesant, cu privire la rațiunile profunde ale acestei supraviețuiri a „ocultului" în toate țările occidentale, în ciuda răsturnărilor politice, sociale și economice din ultimele două secole[1].

Ne-am putut da seama din cele precedente că alchimia n-a fost un factor izolat și puțin important, și că influența ei, în toate domeniile, a fost mult mai considerabilă decît ne închipuim în general: este, de fapt, așa cum putem trage concluzia, o sursă aproape inepuizabilă pentru cercetările istorice sau psihologice de orice fel[2].

[1] Cf. J. A. Rony, *La magie*, col. „Que sais-je?", nr. 413, Paris, PUF, 1950.

[2] Jacques van Lennep, *Art et alchimie*, Bruxelles, 1966; John Read, *The alchemist in life, literature and art*, Londra, 1947; Albert-Marin Scmidt, *La poème scientifique en France au XVI-e siècle*, Paris, Albin Michel, 1938.

CONCLUZIE

Iată-ne la sfîrșitul scurtei peregrinări prin alchimie și printre multiplii săi partizani. Am examinat, rînd pe rînd, originile îndepărtate, legendare și istorice, ale „artei sacre", doctrinele stranii dar profunde ale filosofiei ermetice, teoriile adepților asupra constituirii materiei, teorii care prefigurează uneori într-o manieră surprinzătoare anumite concepții moderne, alchimia practică și procedeele Marii Opere, remarcabila concepție mistică despre alchimie, izvor al unei morale înalte, extraordinara Ars Magna, martor surprinzător al străvechii dorințe de putere, exemplu omenesc și curios al unei concepții tradiționale despre Supraom[1], și am încheiat acest studiu printr-o scurtă privire asupra influenței exersate de alchimie și ezoterism în domeniile cele mai diverse și cele mai neașteptate.

[1] Asupra formelor contemporane — ateiste — ale acestei doctrine, vezi M. Crouges, *La mystique du Surhomme*, Paris, Gallimard, 1946.

N-am vrut nici să criticăm alchimia, nici să-i facem apologia (alții au făcut-o), am dorit să oferim pur și simplu cititorului curios o expunere imparțială pe cît posibil a acestei arte stranii, a cărei istorie este atît de fertilă în surprize și care a realizat de-a lungul secolelor o legătură dintre cele mai paradoxale: aceea între *tehnică* și *mistică*, cei doi poli absolut opuși, în zilele noastre, între care s-ar părea la prima vedere că se împarte activitatea umană.

Cititorul dornic să întreprindă el însuși studiul alchimiei, sub diferitele sale aspecte, va găsi la sfîrșitul acestui volum o *Bibliografie*.

BCU IAȘI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

APENDICE

1. Adăugiri cu privire la Marea Operă

a) **„Regimurile" lui Philalèthe.** — Printre multiplele descrieri ale Marii Opere, una dintre cele mai cunoscute este distincția făcută de enigmaticul Philalèthe a celor șapte *regimuri*, fiecare în raport cu o planetă determinată:

1) regimul lui *Mercur*, imediat ce a fost aprins focul: timp de douăzeci de zile, se succed un mare număr de culori variate; către a treizecea, apare vîntul; în sfîrșit, în a șaizecea zi, apare culoarea *neagră*, ce caracterizează regimul următor;
2) regimul lui *Saturn;*
3) în timpul regimului lui Jupiter, materia ia toate culorile intermediare între negru și alb;
4) regimul *Lunii:* apariția culorii albe;
5) regimul lui *Venus:* materia devine succesiv verde, albastră, lividă, roșu închis;
6) regimul lui *Marte:* apariția galbenului oranj, a culorilor curcubeului și a nuanțelor cozii de păun;
7) în sfîrșit, regimul *Soarelui* este caracterizat prin apariția *roșului* perfect (culoarea rubinului), semn al realizării Marii Opere.

b) **„Calea uscată".** — Am descris procedeul numit al „căii umede", care a fost cel mai des aplicat de alchimiștii operativi din Europa occidentală. Dar, în secolul al XVII-lea, Barchusen, în *Liber singularis de Alchimia*, ne descrie „calea uscată" numită și „calea scurtă", căci ea ar permite realizarea Marii Opere doar în patru zile[1], sau „calea regală", căci ea ar fi rezervată unui foarte mic număr de aleși.

Ne vom limita la a rezuma principiul pe scurt: ceea ce caracterizează această metodă este că uzează de *creuzetul* din pământ, excluzînd orice alte ustensile. Fazele Operei, în număr de șapte, se succed în ordinea următoare: *separare, calcinare, sublimare, dizolvare, distilare, coagulare, ardere.*

2. **Alchimie și astrologie**

Am remarcat că alchimia a fost adesea tributară *astrologiei*, nu numai în partea sa practică, dar și în cea teoretică (astfel, pentru Paracelsus, fiecare metal își datorează apariția planetei al cărei nume îl poartă, celelalte șase planete, unite fiecare cu două constelații zodiacale, îi conferă diferitele proprietăți). Între Cer și Pământ există un raport de cauză și efect: de unde disprețul afișat de unii astrologi față de alchimie, pe care o considerau ca un fel de astrologie inferioară, cantonată în domeniul terestru (de altfel, de mai multe ori, alchimiștii s-au străduit să susțină independența completă a artei lor vizavi de astrologie: cf. *Summa* atribuită lui Geber).

[1] În vreme ce „calea umedă" ar necesita cel puțin patruzeci de zile, și asta după ani de lucrări preliminarii...

3. „Rose-Croix" și „rosicrucienii"

Am utilizat în această lucrare termenul de *Rose-Croix* pentru a-i desemna pe adepții afiliați la grupul cu același nume. Termenul de *Rose-Croix* ar trebui de fapt rezervat, conform ezoteriștilor, „celor mîntuiți în viață". Adepților (cu majusculă) ajunși la suprema eliberare. Astfel, Fulcanelli scrie, vorbind despre Rose-Croix: „Nici un jurămînt nu-i angajează, nici un statut nu-i leagă între ei; nici o altă regulă decît disciplina ermetică liber acceptată, observată de bunăvoie, nu influențează liberul lor arbitru. Cei din *Rose-Croix* nu se cunosc. Nu au nici loc de întîlnire, nici sediu social, nici templu, nici ritual, nici vreo marcă exterioară de recunoaștere. Ei au fost, și încă mai sînt, truditori izolați, împrăștiați prin lume, cercetători «cosmopoliți» conform celui mai restrîns sens al termenului. Cum adepții nu cunosc nici un grad ierarhic, deducem că *Rose-Croix* nu este un grad, ci singura consacrare a lucrărilor lor secrete, aceea a Experienței, Lumină pozitivă, a cărei existență le-a revelat-o Credința vie".

Acești adepți, invizibilii muritorilor de rînd, aliază Cunoașterea supremă cu Sfințenia și sînt dotați cu puteri extraordinare asupra Universului. Ei constituie un fel de biserică ascunsă, formată de marii inițiați, și care n-a încetat să se manifeste în lume din timpurile cele mai vechi, pentru a-i ajuta pe oameni să atingă eliberarea de legăturile spațiului și timpului[1]. De unde și expresii de genul: „Dumnezeu a decis că membrii Ordinului Rose-Croix nu vor putea fi văzuți de nici un ochi omenesc atîta timp cît acesta nu

[1] Cf. Robert Fludd, *Summum Bonum*, cartea a IV-a.

va fi primit energia vizuală a vulturului. Avem o scriere magică, reproducere a acestui alfabet divin prin care Dumnezeu Și-a transcris voința asupra naturii cerești și pământene... Limbajul nostru asemănător cu cel al lui Adam și Enoch înaintea căderii..."[1]. Tipul acestui Supraom este simbolizat de fondatorul mitic al Fraternității, misteriosul Christian Rosencreutz, care a trăit, zice-se, în secolul al XV-lea, dar care pare a fi în realitate un personaj simbolic[2]. În secolul al XVIII-lea, doi bărbați s-au prezentat contemporanilor drept adevărați Rose-Croix: enigmaticul conte de Saint-Germain[3], care poseda Elixirul de viață lungă, „îl cunoscuse pe Hristos" și nu avusese nevoie să mănînce; o legendă (între altele) ne asigură chiar că el n-a murit și că trăiește „la Veneția, într-un palat situat pe Marele Canal" (tradiții analoage de imortalitate există referitor la Nicolas Flamel și la adeptul englez Thomas Vaughan). Cagliostro[4], a cărui carieră aventuroasă s-a încheiat în temnițele din Saint-Office la Roma, la sfîrșitul secolului al XVIII-lea. Cît despre Rose-Croix, în sensul curent al termenului, adică afiliații la societățile secrete avînd simbolul Crucii și al Trandafirului ca semn de reuniune, ei trebuiau desemnați pur și simplu cu numele de *rosicrucieni*, pentru că nu ajunseseră încă la adevărata Inițiere. În acest sens putem citi în *Confessio* (atribuită lui J. V. Andreae): „Fraternitatea noastră

[1] J. V. Andreae, *Confession Fraternitatis*.

[2] Cf. povestirea descoperirii mormîntului lui Rosencreutz, în *Fama Fraternitatis*, tr. fr., E. Caro, Paris, Ed. Rhéa, 1921.

[3] Cf. biografia sa de Chacornac, ed. nouă, Paris, 1947.

[4] Biografie de F. Ribadeau-Dumas, Paris, Perrin, 1966.

cuprinde un anumit număr de grade pe care fiecare trebuie să le străbată pentru a înainta pas cu pas spre Marea Taină"[1].

4. Notă asupra istoriei chimiei

Marele chimist J.-B. Dumas scria: „Chimia practică a luat naștere în atelierele fierarului, olarului, sticlarului și în prăvălioara negustorului de parfumuri". Chimia este, așadar, într-un sens, mai veche, cel puțin sub aspect practic, decît alchimia europeană, care s-a format, după cum am văzut, dintr-o stranie alianță între misticismul alexandrin și tehnică (vezi cap III). De altfel, nu trebuie neglijat rolul jucat de-a lungul evului mediu de cercetătorii care nu erau discipolii lui Hermes: meșteșugari, mineri, metalurgiști etc. Alchimia nu a jucat rolul unic în formarea chimiei; dar nu e mai puțin adevărat că rolul ei a fost capital[2].

5. Diferite sensuri ale cuvîntului „adept"

Cuvîntul *adept* are, de fapt, trei semnificații destul de diferite:

[1] Vezi S. Hutin, *Les sociétés secrètes*, col. „Que sais-je?", nr. 515.

[2] N-am vrut să facem o istorie a chimiei propriu-zise; trimitem pentru acest subiect la Jean Cueilleron, *Histoire de la chimie*, col. „Que sais-je?", nr. 35, Paris, PUF, și M. Delacre, *Histoire de la chimie*, Paris, Gauthier-Villars, 1920.

1. Poate desemna orice individ ale cărui cercetări țin mai mult sau mai puțin de alchimie.

2. Într-un sens mai precis, *adepții* sînt adevărați alchimiști, prin opoziție cu simplii empirici sau „suflători".

3. În fine, *Adept* (cu majusculă) este alchimistul care a descoperit Piatra filosofală: este „marele inițiat", un „Rose-Croix" în sensul deplin al termenului.

BCU "Lucian Blaga" CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BIBLIOGRAFIE

A) STUDII GENERALE

RENÉ ALLEAU, article „Alchimie", *Encyclopedia Universalis*, 1969.

ROBERT AMADOU, *Entretiens avec Eugène Conseliet*, Paris, Pauvert, 1978.

GASTON BACHELARD, *Psychanalyse du feu*, rééd., Paris, Gallimard, 1962.

MICHEL CARON et SERGE HUTIN, *Les alchimistes*, Paris, Editions du Seuil, „Le Temps qui court", 2e éd., 1964.

MIRCEA ELIADE, *Forgenons et alchimistes*, Paris, Flammarion, 1956.

W. GANZENMULLER, *L'alchimie au Moyen Age*, trad. franç., Paris Aubier, 1940.

LUCIEN GERARDIN, *L'alchimie*, Paris, Denoël, 1972.

GRILLOT DE GIVRY, *Le musée des sorciers, mages et alchimistes*, 3e partie, rééd., Paris, Tchou, 1966.

RENÉ MARCARD, *De la pierre philosophale à l'atome*, Paris, Plon, 1959.

LOUIS PAUWELS et JACQUES BERGIER, *Le matin des magiciens*, Paris, Gallimard, 1960; *L'Homme éternel*, ibid., 1970.

BCU IAȘI ROMANIAN ACADEMY LIBRARY

ALBERT POISSON, *Théories et symboles des alchimistes*, rééd., Paris, Editions traditionelles, 1969.
F. RIBADEAU-DUMAS, *Histoire de la magie*, rééd, Belfond, 1971.
KURT SELIGMANN, *Le miroir de la magie*, Paris, Fasquelle, 1960.
F. SHERWOOD TAYLOR, *The alchimists*, Londres, 1951.
ARNOLD WALDSTEIN, *Lumières de l'alchimie*, Paris, Mame, 1974.

B) LUCRĂRI PENTRU APROFUNDAREA CERCETĂRILOR

RENÉ ALLEAU, *Aspects de l'alchimie traditionelle*, Paris, Editions de Minuit, 1953.
ATORÈNE, *Le laboratoire alchimique*, Paris, Guy Trédaniel, 1980.
ARMAND BARBAULT, *L'or du millième matin*, Paris, Publications premières, 1969; rééd., „J'ai lu", 1970.
TITUS BURCKHARDT, *Alchemie*, Olten, Walter Verlag, 1960.
EUGÈNE CANSELIET, *Alchimie*, Paris, J.-J. Pauvert, 1964; *Trois anciens traités d'alchimie*, ibid., 1975; *Deux logis alchimiques*, rééd, idib., 1981; *L'alchimie et son Livre Muet*, rééd., Paris, Suger, 1986.
JACQUES CARLES et MICHEL GRANGER, *L'alchimie*, Paris, Albin Michel, 1972.
ROGER CARO, *Concordances alchimiques*, Saint-Cry-sur-Mer, Editions Caro, 1968; *Tout le grand oeuvre photographié en coeleurs*, idib., 1969.
JULIUS EVOLA, *La tradition hermétique*, Paris, Editions Traditionelles, 1962.
LOUIS FIGUIER, *L'alchimie et les alchimistes*, rééd., Paris, Denoël, 1970.

FULCANELLI, *Le mystère des cathédrales; Les demeurs philisophales* (de ces ouvrages, 2 rééditions: Omnium littéraire; J.-J. Pauvert).
G. F. HARTLAUB, *Der Stein der Weisen*, Munich, 1959.
E. J. HOLMYARD, *L'alchimie*, trad. de l'anglais, Paris, Arthaud, 1966.
BERNARD HUSSON, *Deux traités alchimiques*, Paris, Omnium littéraire, 1963. *Anthologie de l'alchimie*, Paris, Belfond, 1971; *Transmutations alchimiques*, Paris, „J'oi lu", 1974.
SERGE HUTIN, *Voyages vers ailleurs*, Paris, Fayard, 1962; *Commentaires sur le „Mutus Liber"*, Maizières-lès-Metz, Editions „Le Lien", 1966; *L'immortalité magique*, Verviers, „Marabout", 1972; *L'amour magique*, Paris, Albin Michel, 1971.
C.-G. JUNG, *Psychologie et Alchimie*, 1969, trad. franç., Paris, Buchet-Chastel & Corrêa, 1970.
KAMALA-JNANA, *Dictionnaire de philosophie alchimique*, Argentieère, Charlet, 1961.
J.-G. KRAFFT, *Poètes et faiseurs d'or*, Gap, Ophrys, 1940.
JACQUES VAN LENNEP, *Art et alchemie*, Bruxelles, 1966.
E.-O. VON LIPPMANN, *Die Entstehnung und Ausbreitung der Alchemie*, Berlin puis Weinheim, 1919—1954, 3 vol.
GEORGES RANQUE, *La pierre philosophale*, Paris, Laffont, 1971.
JOHN READ, *Prelude to Chemistry*, Londres, 1936; *De l'alchimie a l'alchimie*, Paris, Fayard, 1961.
PATRICK RIVIÈRE, *Alchimie et spagyrie*, Toulouse, Editions du Verseau, 1984.
JACQUES SADOUL, *Le trésor des alchimistes*, rééd., Paris „J'ai lu", 1971; *Le grand art de l-alchimie*, ibid., Albin Michel, 1973.
WOLFGANG SCHNEIDER, *Lexicon...*, Weinheim, 1962.

J. M. STILLMAN, *The story of Alchemy and early Chemistry*, New York, Dover Publications, 1960.
GINO TESTI, *Dizionario di alchimie*, Rome, CEM, 1950.
CLAUDE D'YGÉ, *Nouvelle assemblée des philosophes chimiques*, Paris, Dervy-Livres, 1954.

C) ASUPRA UNOR SUBIECTE DEOSEBITE

ROBERT AMBELAIN, *L'alchimie spirituelle*, Paris, La Diffusion scientifique, 1961.
MARY-ANN ATWOOD, *A suggestive inquiry into the Hermetic Mystery*, rééd., New York, University Books, 1960.
ARTHUR AVALON, *La puissance du Serpent*, trad. franç., Lyon, Derain, 1961.
FRANÇOISE BARDON, *Diane de Poitiers et le mythe de Diane*, PUF, 1963.
SÉBASTIEN BATFROY, *Du chaos à la Lumière*, Paris, Guy Trédaniel, 1978.
GUY BÉATRICE, *Le vaisseau du salut et l'or des alchimistes*, Paris, Guy, Trédaniel, 1979.
ALEXANDER VON BERNUS, *Alchimie et médicine*, trad. de l'allemand, Paris Danglès, 1959.
A. BHARATI, *The Tantric tradition*, Londres, Rider, 1966.
HANS-EMILE BIGLER, *La découverte du mystère de la vie*, Courbevoie, 1955.
C. A. BURLAND, *Le savoir caché des alchimistes*, trad. franç., Paris, Robert Laffont, 1969.
JEAN CUEILLERON, *Histoire de la chimie*, „Que sais-je?", nº 35.
EDMOND DELCAMP, *Le Tarot initiatique*, Paris, Le courrier du livre, 1972.

MIRCEA ELIADE, *Le yoga: immortalité et liberté*, Paris, Payot, 1957.
JUAN GARCIA FONT, *Histoire de l'alchimie en Espagne*, trad. franç., Paris, Dervy, 1976.
P. J. FORBES, *Studies in ancient Technology*, Londres, Brill, 1955—1956, 2 vol.
G. G. GESSMANN, *Die Geheimsymbole . . .*, Ulm, Arkana-Verlag, 1959.
MARK GRAUBARD, *Astrology and alchemy* New York, Philosophical Library, 1963.
SERGE HUTIN, *Les secrets du tantrisme*, Verviers „Marabout", 1973.
C. LOUIS KERVRAN, *Transmutations biologiques*, Paris, Maloine, 1963.
ALEXANDRE KOYRÉ, *Mystiques, spirituels, alchimistes du XVIe siècle allemand*, Paris, Armand Colin, 1955.
LOSENSKY-PHILET, *Das Verbogene Gesetz*, Gaustadt-bei-Bamberg, Isis Verlag, 1956.
HENRI MASPERO, *La taoïsme*, Paris, Musée Giumet, 1950
ERIC MURAISE, *Le livre de l'ange*, Paris, Julliard, 1969.
ANDRÉ SAVORET, *Qu'est-ce que l'alchimie?*, Paris, Heugel, 1947.
OSWALD WIRTH, *Le symbolisme hermétique*, 2e éd., Paris, „Le Symbolisme", 1931.

D) BIBLIOGRAFII

A. L. CAILLET, *Manuel bibliographique des sciences psychiques ou occultes* Paris, Dorbon, 1912—1913, 3 vol.
DENIS I. DUVEEN, *Bibliotheca alchemica et chemica*, Londra, 1949. John Ferguson, *Bibliotheca chemica*, réédit., Londres, 1962, 2 vol.

BCU CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

E) REVISTE

Ambix (lieu de publication: Londres), revue savante spécialisée dans l'étude des documents alchimiques.

Revue d'Histoire des Sciences, PUF.

Les revues d'ésoterisme: *Atlantis, Initiation et Science, La Tour Saint-Jacques, Rose-Croix, Le Monde inconnu, Atanor, L'Autre Monde, L'Inconnu*, etc.

Tempéte chymique, cahiers sous la direction de Solazaref.

BCU IASI CENTRALA UNIVERSITARA

CUPRINS

INTRODUCERE (5)

Cap. I. CE ESTE ALCHIMIA? (7). 1. Etimologie (7). 2. Filosofia ermetică (8). 3. Teoriile alchimice (9). 4. Alchimia practică (9). 5. Alchimia mistică (10). 6. „Ars Magna" (11).

Cap. II. ALCHIMIŞTII ŞI SIMBOLISMUL LOR (16). I. **Alchimiştii** (16). 1. Alchimiştii în societatea medievală (16). 2. Biserica şi alchimia (17). 3. Formarea profesională a alchimistului (18). 4. „Marii iniţiaţi" (19). II. **Literatura alchimică** (20). 1. Ezoterismul (20). 2. Operele scrise (21). 3. Figurile simbolice (22). 4. Tarotul (23). 5. Sculpturile alchimice (24). III. **Simbolica alchimică** (24). 1. Semne (24). 2. Simboluri (25). 3. Alegorii şi mituri (28). 4. Criptografie (29). 5. Alchimie şi religie (29).

Cap. III. ORIGINILE ALCHIMIEI (31). I. **Izvoarele legendare** (31). 1. Arta blestemată (31). 2. Hermes Trismegist (32). II. **Izvoarele psihologice** (32). III. **Originile istorice** (34). 1. Alchimia orientală şi alchimia greacă (34). 2. Egiptul (36). 3. Chaldeea şi Iranul (36). 4. Izvoare ebraice şi greceşti (37). 5. Gnose păgîne şi creştine (37).

Cap. IV. MARILE ETAPE ALE ALCHIMIEI (41). I. **Alexandria şi Bizanţul** (41). 1. Literatura alchimică greacă (41). 2. Alchimiştii din Alexandria (42). 3. Bilanţul alchimiei greceşti (43). 4. Bizantinii (43). II. **Arabii** (44). 1. Alchimia arabă (44). 2. Cîţiva alchimişti musulmani (44). III. **Alchimia europeană** (45). 1. Trecerea de la arabi la Occident (45). 2. Ermetismul medieval: Tabula de smarald (45). 3. Alchimiştii din secolul al XIII-lea (49). 4. Secolul al XIV-lea (50). 5. Nicolas Flamel şi Arta regală (50). 6. Secolul al XV-lea (51).

7. Basile Valentin (51). 8. Renașterea (52). 9. Paracelsus (53). 10. Prima treime a secolului al XVII-lea; „Frăția Rose-Croix" (55). IV. **Declinul istoric al alchimiei** (57). 1. Sfîrșitul secolului al XVII-lea (57). 2. Secolul al XVIII-lea (59). 3. Alchimiștii contemporani (59).

Cap. V. FILOSOFIA ERMETICĂ (61). I. **Generalități** (61). 1. Formare și caractere generale (61). 2. Universul (62). 3. Dumnezeu și lumea (62). 4. Unitatea cosmică (64). 5. Viața Cosmosului (64). 6. Teologia solară (65). 7. Dualismul sexual (66). 8. Cele trei lumi (66). 9. Macrocosmosul și microcosmosul (67). 10. Prăbușirea și mîntuirea (68). 11. Paralelism între Natură și Artă (68). II. **Cosmologia ermetică** (69). 1. Trăsături caracteristice ale cosmologiei ermetice (69). 2. Ideile lui Paracelsus (71).

Cap. VI. TEORIILE ALCHIMICE (73). 1. Unitatea materiei (73). 2. Cele trei principii: Sulful, Mercurul, Sarea (74). 3. Cele patru elemente (75). 4. Cele șapte metale (78). 5. Alchimie și chimie (81).

Cap. VII. ALCHIMIA PRACTICĂ (84). I. **Marea Operă** (84). 1. Preliminarii (86). 2. Prepararea materiei Marii Opere (87). 3. Arderea materiei în Oul filosofic (91). 4. Prepararea Pietrei (94). 5. Piatra filosofală și proprietățile sale (94). II. **Homunculus** (97).

Cap. VIII. ALCHIMIA MISTICĂ (99). 1. Avea alchimia un înțeles tainic? (99). 2. Ascеză și iluminare (100). 3. Alchimie și francmasonerie (102).

Cap. IX. „ARS MAGNA" (104). 1. Supraomul (104). 2. Regenerarea Cosmosului (110). 3. Forme aberante ale alchimiei (111). 4. Alchimie și tantrism (112).

Cap. X. INFLUENȚA ALCHIMIEI (114). 1. Influența asupra artei și literaturii (114). 2. Influențe asupra tehnicii și științei (115). 3. Influența asupra gîndirii filosofice și religioase (117).

CONCLUZIE (121)

APENDICE (123)

BIBLIOGRAFIE (129)

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IAȘI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Istoria alchimiei este teribil de obscură. Este o știință fără o rădăcină aparentă, care se manifestă brusc în momentul căderii imperiului roman și care se dezvoltă de-a lungul evului mediu, în mijlocul misterelor și al simbolurilor, fără a ieși din stadiul de doctrină ocultă și persecutată; savanții și filozofii se amestecă și se contopesc cu halucinații, cu magicienii, cu șarlatanii și uneori chiar cu nelegiuiții, cu escrocii, cu otrăvitorii și cu falsificatorii de bani.

BERTHELOT

ISBN 973-36-0114-4

Lei 77+ 2TL = 79